

Pyhät puut Kansanrunousarkiston aineistossa 1909–1939

Pro gradu

Bettina Malinen

Jyväskylän yliopisto

Historian ja etnologian laitos

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Bettina Malinen	
Työn nimi – Title Pyhät puut Kansanrunousarkiston aineistossa 1909–1939	
Oppiaine – Subject Etnologia	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year Syyskuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 64
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Pro gradu-tutkielmani aihe on pyhät puut Kansanrunousarkiston aineistossa 1909–1939. Tavoitteeni oli tutkimusta aloittaessani saada lisää tietoa pyhiin puihin liittyvästä perinteestä ja selvittää arkistoaineistosta mitä merkityksiä pyhällä puulla on ollut ihmisille Suomessa. Aineistoni olen kerännyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistosta paikallistarinoiden ja kansanuskon kortistoista. Arkistossa tutkimani aineisto sisältää noin 603 tekstiä. Valitsin tästä aineistosta 40 tekstiä tutkielmaani analysoitavaksi. Tutkimuskysymyksissäni kysyn miten tekstien kertojat puhuvat pyhistä puista, miten pyhyys ilmenee teksteissä ja miten se määritellään niissä sekä mikä on pyhän puun merkitys yksilölle ja yhteisölle. Käytin aineiston analyysissa tukenani Laura Starkin väitöskirjassaan käyttämiä erilaisia kontekstikehyksiä. Käytännössä luin tekstit monta kertaa ja kiinnitin huomiota eri konteksteihin jotka vaikuttavat tekstin sisältöön.</p> <p>Aineiston tekstien kertojien mukaan puulla ja talolla tai ihmisellä on katsottu olevan kohtalonyhteys ja pyhä puu on heidän mukaansa ulkomuodoltaan jollain tapaa poikkeava tai huomattava. Tutkimukseni lopputuloksena on, että pyhä puu ilmentää jatkuvuutta ja on positiivinen kasvuvoiman arvo. Tutkimukseni on tärkeä koska pyhiin puihin liittyvää muistitietoa on osa kulttuuriperintöä. Koen että tutkimukseni kautta voin lisätä tietoisuutta pyhistä puista ja antaa lukijoille mahdollisuuden luoda uusia merkityksiä tästä käsitteestä.</p>	
Asiasanat – Keywords Kansanusko, pyhä, pyhä puu.	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1. Johdanto ja tutkimuskysymykset

2. Lähtökohdat ja käsitteet

2.1. Keskeiset käsitteet

2.1.1 Kansanusko ja kansanuskonto

2.1.2 Pyhä

2.1.3 Pyhä puu

3. Metodologia

3.1 Aineiston keruun metodi

3.2 Aineiston analyysin metodi

4. Aineisto

4.1 Aineiston kuvailu

4.1.1 Aineiston haasteet

4.1.2 Eettiset pohdinnat

5. Aineiston analyysi

5.1 Puun merkitykset yhteisölle, talolle ja suvulle

5.2 Puun merkitykset yksilölle

5.3 Pyhän puun eri merkitykset

6. Yhteenveto, loppupäätelmät ja jatkotutkimuksen mahdollisuudet

7. Lähteet

1. Johdanto ja tutkimuskysymykset

Nuoren tammen ympärillä seisoo joukko ihmisiä. On keskikesän aika ja juhlakansa on muodostanut tämän juhlapaikan pihassa kasvavan puun ympärille piirin. Piirin keskellä seisoo vanhempi mies kädessään lautanen, jolle hän on asetellut antimia juuri nautitusta juhla-ateriasta. Mies astuu lähemmäs tammea ja asettaa lautasen sen juurelle. Hän lausuu kiitossanat ja aloittaa tammelle osoitetun laulun johon yhtyy äänineen jokainen piirissä olija.

Tämän etnologian pro gradu-tutkielmani aihe on pyhät puut Kansanrunousarkiston aineistossa. Aineistoni on aiheeseen liittyvät Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston kokoelmasta kerätyt tekstit paikallistarinoiden ja kansanuskon kortistoista. Aineistoni tekstit on kerätty 1909–1939 lukujen aikana. Edellä kuvaamani kohta oli osa kotonani tänä vuonna 2015 järjestettyä juhannusjuhlaa. Yksi vieraista halusi pitää seremonian, jossa pihassamme kasvavalle tammelle annetaan osa juhla-ateriaalla nauttimastamme ruuasta. En tätä tutkimusta viime vuoden lopulla aloittaessa osannut arvata että pääsisin seuraavana kesänä itse konkreettisesti osallistumaan seremoniaan joka kuuluu tutkimaani perinteeseen.

Tapahtuma vahvisti kokemustani siitä että aiheeni on ajankohtainen ja kiinnostava vaikka aineistoni on kerätty viime vuosisadan alussa eikä perinne ole pitkään aikaan ollut elossa siten kun se tekstien muistelijoiden puheessa ilmenee. Suomalaisessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa on tapahtunut paljon muutoksia yli sadan vuoden aikana. Yksi tämän ajan ilmiöistä on kasvanut kiinnostus menneeseen ja sen tuominen ja

soveltaminen tähän hetkeen. Tuon tutkimuksessani osuuteni ja vaikutukseni tähän ilmiöön.

Puut ovat pienestä lapsesta saakka kutsuneet minua ja olleet minulle tärkeitä kanssaeläjiä. Olen kokenut puiden hiljaisessa olemisessä paljon tuttua, jotain mihin samaistua. Puihin liittyvät tarinat, vertauskuvat ja myytit ovat kauan vetäneet minua puoleensa. Kiinnostukseni on kohdistunut etenkin ympäri maailmaa esiintyviin uskomuksiin, näkemyksiin ja kertomuksiin elämänpuusta, tiedonpuusta ja maailmanpuusta. Etnologian opiskelun myötä olen tutustunut kansanperinteeseen, kansanuskoon, kansanuskontoon ja samanismiin ja käsitykseni aiheesta on laajentunut. Kiinnostukseni joogateoriaan ja metafysiikkaan on tuonut lisäsävyä ja uusia näkökulmia aiheen käsittämiseen ja tuntemiseen.

Tutustin muutama vuosi sitten järjestöön nimeltä Taivaannaula. Järjestö pyrkii toiminnallaan pitkäikäisen suomalaisen perinnekulttuurin ja henkisen perinteen säilyttämiseen ja elävänä pitämiseen.¹ Järjestö aloitti keväällä 2013 Hiisi-hankkeen jonka pyrkimyksenä on suojella pyhiä luonnonpaikkoja eli hiisiä sekä luetteloida niihin liittyvää tietoa. Tarkoituksena on lisätä yhteiskunnallista tietoisuutta hiisistä ja pitää niihin liittyvä kulttuuriperinne elävänä.² Tutustuin samoihin aikoihin kirjaan nimeltä Puiden kansa jossa Sanni Seppo ja Ritva Kovalainen ovat keränneet tietoa puista ja myös pyhistä puista ja koonneet tiedot, tarinat ja valokuvat kirjaksi. (Kovalainen ja Seppo, 1997). Näiden lähteiden inspiroimana kiinnostuin pyhistä paikoista ja erityisesti

---

¹ <http://www.taivaannaula.org/>[28.7.2015 16:07]

² <http://www.taivaannaula.org/toiminta/hiisi/>[28.7.2015 16:15]

pyhinä pidetyistä puista ja kun löysin kansanrunousarkistosta pyhä puu/uhripuukortistot päätin tehdä pro gradu-tutkimukseni tästä aiheesta.

Aloittaessani tutkimusprosessiani en ollut päättänyt tutkimuskysymyksiäni ja pitkän aikaa minun oli vaikea päättää niitä. Odotin kysymysten muotoutuvan prosessin edetessä ja vähitellen huomasin aineistosta nousevan erityisesti kolme kysymystä joihin etsin vastauksia. Ensimmäinen kysymys on: Miten tekstien kertojat puhuvat pyhistä puista? Toinen kysymys on: Miten pyhyys ilmenee/miten se määritellään teksteissä? Kolmas kysymys on: Mikä on pyhän puun merkitys yksilölle ja yhteisölle? Oikeastaan koko tutkimuksen taustalla on kiinnostus pohtia sitä miksi puu on pyhä. Koska aineistosta ei suoraan nouse vastauksia tähän kysymykseen päätin käsitellä kysymystä yleisesti tutkimukseni toisessa luvussa ja loppupäätelmissä lukemani tutkimuskirjallisuuden ja omien pohdintojeni kautta.

Tutkimukseni muodostuu seitsemästä osiosta. Tämän johdantoluvun saattelemana siirryn seuraavaan lukuun jossa käyn tutkimukseni lähtökohtia ja käsitteitä. Tässä luvussa esittelen aiheittani ja siitä tehtyä aiempaa tutkimusta sekä esittelen ja määrittelen käyttämäni aineiston kannalta keskeiset käsitteet. Nämä käsitteet ovat kansanusko ja kansanuskonto, pyhä ja pyhä puu. Tämän jälkeen jatkan tutkimuksen metodi-osioon jossa kuvaan ja pohdin ensin aineiston hankinnan ja sitten aineiston analyysissa käyttämiäni metodeja. Kuvaan siis miten olen kerännyt aineiston ja mitä menetelmiä olen käyttänyt sen analyysissa. Tästä jatkan aineisto-osioon jossa ensin esittelen aineistoni ja pohdin siihen liittyviä haasteita sekä tutkimukseen liittyviä eettisiä asioita. Tämän jälkeen analysoin aineistoa valitsemieni tekstit esimerkkeinä. Osion lopussa esitän aineistosta nousseet teemat ja muodostamani pohdinnat. Kerron loppupäätelmäni

ja tiivistäen koko tutkimuksen viimeisessä luvussa, jossa pohdin myös jatkotutkimuksen mahdollisuuksia. Lopussa on mukana listattuna käyttämäni tutkimuskirjallisuus, aineisto sekä muut käyttämäni lähteet.

Koen että tutkimukseni on merkittävä ja tärkeä sekä oppiaineeni etnologian että yleisesti kulttuurin ja ihmisyyden näkökulmasta. Olen törmännyt tutkimukseni aikana siihen että moni ei tiedä mitään pyhiin puihin liittyvästä perinteestä Suomessa tai maailmalla.

Kansanrunousarkistoon tallennetun muistitiedon tutkijana minulla on mahdollisuus tuoda yleiseen tietoisuuteen tätä yhteistä kulttuuriperinnettä. Koen että tällä on tärkeä osuus tänä aikana kun ympäristön ja yhteiskunnan, luonnon ja ihmisen välille alkaa jälleen löytyä yhteistä säveltä. Menneitä tapoja ja perinteitä tutkimalla ja niihin tutustumalla voi tavoittaa itsessään ja sitä kautta ympärillään jotain joka muuttuu mutta silti jatkuu ja pysyy. Aivan kuten puu kasvaa ja muuttuu ja silti pysyy paikallaan vuodesta toiseen.

2. Lähtökohdat ja käsitteet

Tämän pro gradu tutkielmani tarkoituksena on tuoda aineistosta esiin erilaisia merkityksiä joita pyhille puille on annettu ja pohtia tekstien kautta miten ”pyhä” ja pyhyys määritellään ja miksi juuri puu on pyhäksi nähty. Aiheesta on viimeksi tehty pro gradu- tutkielma Helsingin yliopiston folkloristiikan oppiaineeseen vuonna 1995 (Guenat 1995). Tämän tutkimuksen aineistona on tutkijan itsensä tekemä kysely ja tutkimuksessa Guenat tarkastelee puuta yleisesti kansanperinteessä. Omassa tutkimuksessani keskityn valitsemani perinnelajikortiston kautta pyhiin puihin, uhripuihin ja pihapuihin ja siihen miten puiden pyhyys määritellään.

Tutkin sanallista perimätietoa joka on folkloristiikan tieteenalan tutkimuskohde (Suojanen 1999:34). Olen folkloristiikan rinnalla lukenut kirjallisuutta etnologiasta, antropologiasta, uskontotieteestä ja filosofiasta ja koen saaneeni ja muodostaneeni melko laajan näkemyksen tutkimusaiheestani. Tutkin ihmistä kulttuurisena ja henkisenä olentona ja tutkimukseni sisältää näin pääaineeni etnologian tutkimuksen perustavan lähtökohdan (Lönnqvist 1999: 13) tuoden siihen myös ajatuksia ja näkökulmia muista tieteenaloista.

Humanistisen tutkimuksen voi kuvailla olevan keskustelua sekä aineiston, muiden tutkijoiden että lukevan yleisön kanssa (Helsti 2005: 148). Tutkimuksessani keskeisenä on itsereflektio ja oma roolini tutkijana ja merkitysten luojana. Tiedostan että olen käsitellyt aineistoa omasta fyysisestä, historiallisesta, sosiaalisista ja henkisistä lähtökohdistani käsin ja aineistosta nostamani merkitykset ovat omia tulkintojani kertojien sanoista. He ovat muistellessaan ja kertoessaan antaneet omat tulkintansa pyhistä puista ja minä tutkijana luen näitä tulkintoja ja vertailen ja tulkiten uudelleen kertojien tulkintoja ja heidän tapaansa kertoa (Helsti 2005: 150).

Omat näkemykseni, ennakko-oletukseni ja arvostukseni ovat mukana koko tutkimusprosessin ajan (Laurén 2006: 28). Koen että vaikka olen tutkijana itse päättänyt aiheeni ja tutkimusaineistoni ja sen mitä mielestäni on tärkeää tutkia (Laurén 2006: 28), olen silti osa tutkimusprosessia jonka muita yhtä tärkeitä osia ovat aineiston kertojat, muut tutkijat ja kaikki tutkimukseni lukijat. Tutkimukseni on näin osa kehää tai spiraalia jossa jokainen osa on yhteydessä toiseen ja muodostaa aina uusia merkityksiä. Ajattelen näin tutkimuksen teon jatkuvana matkana jossa keskeisintä ja kiinnostavinta on muutos ja yhteydet. Tutkimuksen valmistuminen on päätepisteen sijaan

ennemminkin risteyskohta jossa kirjoittamisen vaihe päättyy. Tästä kohdasta alkaa ja haarautuu jälleen uusia polkuja ja vaihteita.

Tutkimukseni on keskustelevalaa ja tieteenfilosofisesti lähimpänä hermeneuttista suuntausta eli merkityksien ymmärtämistä ja tulkintaa. Olen kuitenkin halunnut lähteä tutkimuksen tekemiseen avoimena ja suhtautua tähän tutkielmaan matkana ja prosessina. Tieteenfilosofiset lähtökohdat ovat tärkeitä tutkimuksessa mutta en ole halunnut liian paljon toimia jonkin valmiin tutkimussuuntauksen mukaan. Olen halunnut etsiä, oivaltaa ja luoda tietoa ja merkityksiä hetkessä aineistoni ja tutkimuskirjallisuuden kanssa. Toivon että tutkimukseni kautta toiset tutkijat saavat paitsi tietoa aiheesta ja tavoista lähestyä aineistoa myös ajatuksia omasta tutkijana olemisestaan. Koen että tutkimukseni kautta kaikki lukijat voivat saada tietoa pyhiin puihin liittyvästä perinteestä, muodostaa omia merkityksiään aiheesta ja mahdollisesti saada uusia näkymiä maailmankuvaansa, mielenmaisemiinsa ja elollisena olemiseen.

Käsittelen seuraavaksi lyhyesti aineistooni liittyviä haasteita sekä tutkimuksen etiikkaa. Tämän jälkeen kerron käyttämästäni tutkimuskirjallisuudesta ja määrittelen tämän kirjallisuuden avulla aiheeseeni liittyvät ja tutkimukseni kannalta oleelliseksi katsomani keskeiset käsitteet. Nämä käsitteet ovat kansanusko ja kansanuskonto, pyhä ja pyhä puu. Tutkimuksessani ja käsitteiden määrittelyssä keskityin eniten neljään teokseen. Teokset ovat Veikko Anttosen Ihmisen ja maan rajat vuodelta 1996, Mircea Eliaden Pyhä ja profaanin suomennos vuodelta 2003, Matti Sarmelan Suomen perinneatlas vuodelta 1994 sekä Ritva Kovalaisen ja Sanni Sepon Puiden kansa vuodelta 1997. Muita tärkeitä teoksia tutkimuksessani ovat Leea Virtasen Suomalainen kansanperinne vuodelta 1988, Laura Starkin Magic, Body and Social Order vuodelta 1998, Anna-Leena Siikalan

Suomalainen samanismi vuodelta 1992 ja Itämerensuomalaisten mytologia vuodelta 2012, Iivar Kemppisen Haudantakainen elämä vuodelta 1967 ja Irma Kortten Samaanin sampo vuodelta 2007. Näiden teosten lisäksi mukana on kulkenut useita muita kirjoittajia teoksineen.

2.1 Keskeiset käsitteet

Olen lukenut pyhiin puihin liittyvää kirjallisuutta jo ennen kun valitsin tämän aiheen pro gradu-tutkielmani aiheeksi. Opintojeni aikana mentaliteetit ja maailmankuvat ovat aihealueena eniten kiinnostaneet minua. Samanismi, mytologiat, suomalainen muinaisusko ja kansanusko ovat tästä alueesta keskeisimmät kiinnostuksen kohteeni ja viimeisen vuoden aikana ovat erityisesti vetänyt puoleensa maailmanpuu sekä pyhät paikat Suomessa ja maailmalla.. Tutkimukseni on alkanut teorialähtöisesti jolloin tiedostan että minulla on ollut jonkinlainen käsitys ja ennakko-oletuksia aiheestani ennen aineistoon tutustumista. Näitä tutkimusaiheeseen, aineiston käsittelyyn ja tulkintaan vaikuttavia esioletuksia on muun muassa Helstin mukaan tutkijoilla aina eikä kulttuurintutkimukselle näin ole neutraalia lähtökohtaa (Helsti 2005: 154). Olen huomionut tämän aineistoa lukiessani ja analysoidessani.

Huomasin lukemisen ja analyysin aikana että kertojien merkityksistä muodostamani tulkinnat ja muiden tutkijoiden muodostamat käsitteet voivat kulkea yhdessä sulkematta toisiaan pois. Tutkimuksessani voin yhdistää empiirisen kuvailun teoreettiseen pohdintaan kulttuurista, kuten Uusitalo kuvailee etnologian luonnetta oppiaineena (Uusitalo 1999: 203). Käyn tutkimusprosessissa keskustelua muiden tutkijoiden kanssa

jotka ovat minun laillani osa prosessia jolloin on oleellista tuoda esiin aiheesta tehtyä aiempaa tutkimusta ja käsitteiden määrittelyä.

Tässä osiossa esittelen ja määrittelen tutkimukseeni liittyvät keskeiset käsitteet lukemani tutkimuskirjallisuuden avulla. Koen määrittelyn tässä tutkimuksen vaiheessa olennaiseksi tutkimuksen selkeyden, luettavuuden ja myös esteettisyyden kannalta. Otan käsitteet mukaan tutkimukseni aineiston kuvailu- ja analyysiosiossa ja käytän niitä pohdinnoissani rinnakkain aineiston kuvailun ja omien tulkintojeni kanssa.

2.1 Kansanusko ja kansanuskonto

Ilmar Talven mukaan kansankulttuurilla tarkoitetaan kansan suurelle enemmistölle tunnusomaista kulttuuriperinnettä johon kuuluvat ”kaikki ne tiedot ja taidot, menetelmät ja välineet, jotka ovat tehneet kansan toimeentulon ja elämän tässä maassa eri aikoina mahdolliseksi.” (Talve 1990: 5). Suomalainen kansankulttuuri on elänyt yhteiskuntahierarkian alimmissa kerroksissa. Se on silti muodostanut oman valtainstituutioiden ulkopuolelle asettuvan maailmansa, joka on kontrolloitu mutta myös kykenevä pakenemaan kontrollia (Siikala 1999:25–26).

Kansanusko on keskeinen osa kansankulttuuria. Kansanuskoon kuuluvat virallisen tai kirkollisen uskonnon piiriin kuulumattomat uskomukselliset käsitykset. Kirkollinen tapa tai dogmi saattaa kuitenkin usein suodattaa yhteisöllisten katsomuksen läpi jolloin raja ei ole niin selvä (Virtanen 1988: 230). Kansanuskonnolla viitataan Starkin mukaan erilaisiin kommunikointimuotoihin jumalallisten tai yliluonnollisten entiteettien kanssa. Kansanuskonnossa nämä kristilliset ja esikristilliset muodot ovat sulautuneet yhteen ja siinä sekoittuvat kirkon määrittelemä ”oikea uskonnollisuus ja ”taikausko ”tai ”magia”

(Stark 2002: 28–29). Kansanuskonossa painotetaan vastavuoroisuutta ja vaihtoa ihmisten ja jumalallisten tai pyhien toimijoiden välillä. (Stark 2002: 30)

Kansanomaiselle maailmankuvalle ja kansanuskolle on ominaista monialkuisuus eli monelta eri taholta ja ajalta omaksutut ideat, uskomukset ja käsitykset yhdistyvät yhteen (Siikala 1998: 276–27). Perinteen jatkaminen liittyy myös ajatukseen elämän jatkumisesta kuoleman jälkeen. Talon isännän, maan raivaajan, katsottiin pitävän kuoltuaankin huolta viljelmistään ja suvustaan ja niiden menestymisestä. Sarmela nimeää tämän uskomuksen osaksi vainajakulttia joka on hänen mukaansa alkavien viljely-yhteisöjen uskonto (Sarmela 1994: 47). Aineistoni teksteissä ja kertojien puheessa, erityisesti haltiapuihin liittyvissä, on löydettävissä vainajakulttiin liittyviä piirteitä.

Suomessa kristinuskon tulo ei siis korvannut täysin vanhoja uskomuksia uusilla vaan ihmiset ottivat uuden uskonnon tapoja ja nimityksiä ja sekoittivat niitä omiinsa. Virtanen kirjoittaa että kirjoitetut tiedot kansanuskosta ovat ajalta jolloin myös kristinuskolla on ollut vaikutusta Suomessa. Hänen mukaansa ei ole helppo tunkeutua aikaan, jolloin kansanusko on edustanut ihmisen koko suhdetta yliluonnolliseen ja että on haastavaa tutkia sitä miten ennen kristinuskon tuloa uskottiin ja elettiin koska tuolta ajalta ei ole säilynyt välitöntä tietoa. Tätä uskomusmaailmaa Virtanen kuvaa käsitteellä ”muinaisusko”(Virtanen 1988: 232). Kansanuskon tutkiminen on Virtasen mukaan haastavaa myös siksi että se viittaa ihmisten syvälle juurtuneisiin käsityksiin joita ei ole välttämättä sanoiksi koskaan puettu. (Virtanen 1988: 230)

Kansanrunousarkistosta kerätty aineistoni on muistitietoa joka on kerätty 1900-luvun alussa eläneiltä ihmisiltä. Ne ovat siis kirjoitettua tietoa kansanuskosta ajalta jolloin

kristinuskolla on ollut jo pitkään vaikutusta ihmisten elämään. Pyhiin puihin liittyvät uskomukset, käsitykset ja käytännöt ovat olleet merkittävä osa kansanuskkoa ja aineistosta on mielenkiintoista pohtia kristinuskon ja esikristillisen ajan käsitysten yhdistymistä pyhiin puihin liittyvässä kerronnassa ja merkityksenannossa. Erityisesti on kiinnostavaa tutkia sitä, miten kertojat puhuvat pyhästä ja miten pyhä ymmärretään. Kansanuskossa on merkittävää uskonnollisen instituution määritelmien sijaan paikallisen yhteisön määritelmät pyhästä. (Stark 2012: 30)

2.1.2 Pyhä

Pyhä merkitsee jotain erityistä, tavallisesta poikkeavaa asiaa tai paikkaa. Jokin paikka tai ihminen voi olla pyhäksi nimetty. Pyhän äärellä hiljennytään ja sitä kunnioitetaan ja sillä jollain tavalla myös rajataan. Eliaden mukaan pyhä sisältyy olemiseen ja pyhä voima tarkoittaa samalla todellisuutta, ikuisuutta ja vaikuttavuutta (Eliade 2003: 35). Eliade puhuu pyhästä ja profaanista eli asioiden erottelusta pyhään ja maalliseen. Se, miten pyhä on käsitetty Suomessa ennen kristinuskon tuloa, on Juha Pentikäisen ja Veikko Anttonen mukaan muuttunut hyvin paljon. Anttonen mukaan kristinuskon tulon myötä pyhä uskonnollistui vastaamaan latinankielisen sanaparin sacer–sanctus merkityksiä, joita ne olivat saaneet kristillisessä ajattelussa. (Anttonen 1996: 154- 155). Sacer perustuu roomalaiseen sacrum-käsitteeseen. Sillä tarkoitetaan ihmisten arkielämästä erotettua jumalille kuuluvaa aluetta, paikkaa tai elämänilmiötä. Arkielämästä taas käytetään ilmaisua profarium. (Pentikäinen 1995: 140–141). Ennen kirjauskontojen sanastoon seemiläiseltä ja indoeurooppalaiselta kielialueelta vakiintumistaan pyhä-sanalla on ollut pitkä historia paikalliskulttuurien

kansanomaisessa kielenkäytössä. Sanaa käytettiin tällöin ilmaisemaan adjektiivisesti esineiden, asioiden, henkilöiden, aikojen, paikkojen ja ilmiöiden erilaista ja poikkeavaa asemaa yhteisöllisessä merkityksenannossa. Indoeurooppalaisten ja suomalais-ugrialaisten kielten pyhä-sana tarkoittaa semanttisesti ”erotettua”, ”erilleen rajattua.” (Anttonen 1996: 96). Pyhä sanan vanhaan merkityssisältöön kuulunut rajan ajatus muuttui moraaliseksi rajaksi. (Anttonen 1996: 154- 155) Pyhä ei Suomessa tarkoittanut vain jotain puhdasta vaan myös epäpuhdasta, kiellettyä ja vaarallista. (Pentikäinen 1995: 140–141).

Kulttuuriset merkityksenannot muuttuvat ajan mukana. Tällöin pyhä voidaan nähdä prosessina tai tekemisenä joka tukee kulttuurisia käsityksiä sosiaalisesta jatkuvuudesta ja johdonmukaisuudesta. (Stark 2002: 21). Pyhällä ei ole omaa ontologista olemusta eli ei ole olemassa ihmisestä riippumatonta pyhää vaan pyhä ja myös maallinen ovat ihmisen rakentamia tiloja. (Eliade 2003: 18) Se mikä nähdään pyhänä ja miten pyhä käsitetään, on vaihdellut ja vaihtelee eri aikakausina. Pyhällä on ominaisuus paikantua (Pentikäinen 1995:142) jolloin esimerkiksi pyhän puun voi nähdä paikantuneena pyhän ilmentymänä. Eliade kuvaa tätä pyhän ilmentymää hierofaniaksi jonka etymologiset juuret ovat merkityksessä ”jokin pyhä näyttäytyy meille”. (Eliade 2003: 33).

Pyhän keskeinen ominaisuus on siis rajaaminen. Anttonen mukaan ihmiselle on ollut välttämätöntä käsitteellisesti tehdä ero maa-alueen sisä- ja ulkopiirin sekä oman ruumiinsa sisä- ja ulkopuolen välillä. Pyhä-sanat ovat historiallisesti muotoutuneet rajan attribuuteiksi joiden kulttuurinen merkitys perustuu tähän erottelun tarpeeseen. (Anttonen 1996: 94). Rajaamisen kohde ja syy on vaihdellut eri aikoina. Esimerkiksi pyyntikulttuureissa eläimet olivat ravintona keskeinen osa ihmisten elämää jolloin

metsästäjät loivat yhteisöllisyyden perustana olevien kategorioiden ja niiden rajojen ylityksille perustuvan symbolikäyttäytymisen. Tällöin metsästäjät toivat maa-alueen ulkopiiristä sisäpiiriin metsästämänsä eläimen.

Veikko Anttonen kirjoittaa että pyhä on keskeisessä osassa yhteisönmuodostuksessa ja sosiaalisessa käyttäytymisessä. Hän puhuu sosiaalisesta ytimestä jonka muodostavat asiat jotka ovat usein puoleensavetäviä ja sitovat ihmiset yhteen tai asiat jotka koetaan jollain tapaa vastenmieliseksi ja rajataan yhteisön ulkopuolelle. (Anttonen 1996: 76–77)

Yhteisöjen kulttuurin järjestys ja jatkuvuus perustuu Anttonen mukaan kategorioita määrittäviin rajoihin sekä näiden rajojen ylityksiin. Hän kirjoittaa kasvun motiivista ja kuinka se edellyttää vallitsevien kategoriarajojen ylitystä. Tämän ylityksen ympärille muodostui pyyntikulttuureissa symbolikäyttäytymisen muotoja, joiden keskeisenä kognitiivisena piirteenä oli maa-alueen sisäpiirin ja ulkopiirin sekä ihmisen ja eläimen ruumiillisuuteen perustuvan sisäpuolen ja ulkopuolen välinen rajankäynti. (Anttonen 1996: 95)

Kun ihmiset siirtyivät maanviljelyyn ja asettuivat paikoilleen tuli viljelysmaasta kaiken arvon mitta. Rajojen ylitykseen liittyvässä symboliprosessissa alkoi korostua maan rajaamisen, ylöspäin suuntautuvan kasvun ja kasvuun liittyvän hedelmällisyyden ja seksuaalisuuden merkitys. Kaikki kasvua edistävä loi pohjan uudentalaiselle ajattelulle ja ihminen kiinnittyi enemmän maahan ja omaan muotoonsa. (Anttonen 1996: 95) Tämän teorian mukaan pyhä puu on merkittävässä osassa yhteisönmuodostuksessa ja se on maahan kiinnittyneenä mutta ylöspäin suuntautuvana hyvä esimerkki kasvua edistävästä, ihmisiä yhteen sitovasta asiasta.

2.1.3 Pyhä puu

Puun valikoitumisesta pyhäksi on eri näkemyksiä. Suomessa uhrilehdot ovat olleet vuotuisriittien suorituspaikkoja joihin alueen tai suvun jäsenistä koostuva kulttiyhteisö kokoontui. Näistä esikristillisen ajan uhripaikoista kertovat Siikalan mukaan hiisi-alkuiset paikannimet. (Siikala 2014: 82–84). Hiisi-sanankalkituksen ajatellaan liittyvän vainaja-käsitteeseen. (Siikala 2014: 83) Sana on merkinnyt alueen sisäpiirissä pyhäksi erotettua paikkaa, joka myöhemmin kristinuskon vaikutuksen myötä muuntui negatiiviseksi eläinten ja kuvainnollisten vastavoimien nimitykseksi. (Anttonen 1996: 154–155) Pyhiä lehtoja tunnetaan Pentikäisen mukaan ainakin permiläisiltä ja Volgan kansoilta sekä itämerensuomalaisilta. (Pentikäinen 1994: 15). Nämä luonnonvaraiset palvontapaikat merkittiin tehtävänsä tunnistettavien symbolien avulla, jotka Pohjois-Euroopassa ovat olleet kivi, puu tai lähde. Ne osoittivat tuon- ja tämänpuoleisen välisen maailman rajoja joiden luona voitiin luoda yhteys tuonpuoleisen edustajiin (Siikala 2014:85) sekä maanhaltiaan tai elämää ylläpitäviin voimiin. (Sarmela 1994:46) Sarmelan mukaan uhripuita on ollut ortodoksista Karjalaa lukuun ottamatta kaikkialla Suomessa. (Sarmela 1994: 46).

Kristinuskon leviämisen myötä pyhiä puita ja hiisipaikkoja alettiin hävittää.

(Kovalainen ja Seppo 1997: 186) Pentikäinen toteaa kuinka vuonna 1229 ”Paavi Gregorius IX kehotti bullassaan kirkkoa ottamaan haltuunsa pakanallisten suomalaisten pyhät lehdot.” (Pentikäinen 1994: 15) Tämä on ilmeisesti vanhin suomalaisten pyhiä lehtoja koskeva maininta. (Siikala 2014: 85). Kovalaisen ja Sepon mukaan pyhiä puita riitti kaadettavaksi koska niitä oli melkein jokaisen talon pihassa. (Kovalainen ja Seppo 1997: 186). Talokohtaiset uhripuut, joista omassa aineistossani enimmäkseen puhutaan,

saattavat olla muistuma yhteisöllisistä uhrilehdoista tai sitten ne edustavat omaa uhripaikkakategoriaansa. (Pulkinen 2014: 132)

Kulttuurihistoriallisesti puu on mahdollisesti muodostunut pyhäksi Suomessa koska se on merkinnyt uhrilehdon paikkaa ja ilmentänyt tuon- ja tämänpuoleisen rajan osoittajana jotain jonka luona voitiin luoda yhteys tuonpuoleiseen. Tällaisen puun voi nähdä Eliaden mukaan hierofaniana eli pyhän ilmentymänä koska se ilmaisee jotain joka ei ole enää puu. (Eliade 2003: 34) Tuonpuoleiseen ja vainajiin liittyvät uskomukset ja ylipäätään käsitykset kuolemasta ja suhteet vainajiin ovat haltijauskon ohella olleet kansanuskon keskeisimpiä alueita. (Talve 1990:258)

Kansanuskossa pyhällä puulla on ollut siis yhteisössä keskeinen osa esimerkiksi hautaamiskäytännöissä ja yhteyden pitämisessä pois menneisiin yhteisön jäseniin. Kemppaisen mukaan karsikkopuun synty on kaukana varhaisissa ja primitiivissä kausissa. Hänen mukaansa karsikko alkoi todennäköisesti syntyä siten, että ihmiset noina aikoina hautasivat vainajansa suuren puun juurelle ja tästä puusta muodostui pyhä puu, josta karsittiin alimpia oksia ja jonka juurella uhrattiin vainajalle. (Kemppainen, 1967: 45) Uhripuiden luona uhrattiin elinkeinovuoden taitekohdissa ja työkauden aluissa ja niiden luona oltiin kosketuksissa suvun esi-isiin. (Sarmela 1994: 48) Esi-isiä, vainajia ja haltioita, eli tuonpuoleisen edustajia oli kohdeltava hyvin jo siksi että heille kuului osuus maan tuotosta. Ihmisen epäonnen ja sairauden katsottiin johtuvan siitä että vainajat ja haltijat eivät olleet tyytyväisiä saamaansa kohteluun. Puiden luona myös ilmoitettiin vainajille ja haltioille talossa sattuneet tapahtumat (Sarmela 1994: 48).

Kemppisen mukaan karjalaisessa muinaisuskossa suvun vainajille vietiin uhreja kalmistoihin eli vainajien hautapaikkoihin koska uskottiin että suvun ja perheen vainajat saapuvat entiseen kotiinsa muistantapäivänä kestittäväksi. Vainajien haamusielujen uskottiin siis elävän haudantakaisessa elämässäänkin suvuittain ja perheittäin.(Kemppinen, 1967: 121). Luonnollisen ja yliluonnollisen väliset suhteet ja käsitykset elämästä, kuolemasta ja kuolemanjälkeisestä elämästä kuuluvat Pentikäisen mukaan maailmankuva-käsitteeseen. Ne ovat ihmisten tajunnan tietoisia tekijöitä. Tajunnan tiedostamattomista tekijöistä ja kerrostumista hän käyttää käsitettä mielenmaisema (Pentikäinen 1994: 7).

Kansanrunousarkistosta kerätty aineistoni edustaa suullista perinnettä. Niiden kautta pääsen tutustumaan toista aikakautta edustavien ihmisten mielen sisältöihin. (Siikala 1999: 28) Kulttuuri ja perinne muuttuu ja muovautuu eri aikakausina ja uskomusperinne kuuluu Siikalan mukaan muiden kulttuuriin syvään juurtuneiden ajatustapojen ohella hitaasti uusiutuvaan traditioon. (Siikala 1999: 24). Pyhiin puihin liittyvästä perinteestä on tekstien kautta löydettävissä eri kerrostumia. Sarmelan mukaan ”säilyneiden savolaisten riittipuiden taustalla on sekä lyyli- että hiisitraditio ja mahdollisesti muitakin kerrostumia kuten elämänpuu-uskomuskompleksi.” (Sarmela 1994: 48).

Kansanrunouden tutkimuksessa puiden palvonta pyhissä lehdoissa on yhdistetty filosofian tohtori Irma Kortin mukaan maailmanpuu tai elämänpuumyyttiin, maailman keskuksen puuhun. (Korte 2007: 30) Maailmanpuu tai elämänpuu esiintyy mytologioissa ympäri maailman. Korte tuo mielenkiintoisen näkökulman maailmanpuumyyttiin yhdistäen joogateoriaa samanismiin. Tässä teoriassa pyhä puu perinne olisi ulkoinen ilmentymä samaanien kokemasta sisäisestä ”energiapuusta” jonka

kautta he matkustivat tietoisuuden eri tasoilla. Korte kirjoittaa kuinka samaanit pystyivät kokemaan energiapuun ja sen avulla siirtymään muuntuneisiin tajunnantiloihin. Hänen mukaansa eksoteerisissä perinteissä sisäisen puun pyhä merkitys sai ulkoisen ilmiön eli pyhiä puita palvottiin ilman, että palvojat luultavasti edes tiesivät niiden syvempää merkitystä (Korte 2007: 35).

Sisäisen puukokemuksen voi ymmärtää monin tavoin. Luustomme ja hermostomme muodostavat maasta ylöspäin kohoavan olennon. Ihmisellä ymmärretään olevan juuret: vaikka jalkamme ovat irti maasta, olemme yhteydessä siihen ravinnon kautta.

Synnymme tiettyyn sukuun ja maahan joiden voi katsoa olevan juuremme, sen mistä olemme lähteneet liikkeelle. Kehossamme ja aivoissamme syntyy ajatuksia ja tunteita jotka tulevat ja menevät, kuten puun latvustojen lehdet tai havut kasvavat, muuttavat väriään ja tippuvat.

Pyhälle puulle ja sen synnylle on monia eri teorioita ja on kiinnostavaa tarkastella aihetta monesta eri näkökulmasta. Omassa tutkimuskirjallisuuteni ovat edustettuna pääasiassa kansatieteen, folkloristiikan, uskontotieteen ja filosofian näkökulmat. Aineistoni on kerätty Suomessa ja se on suullista perinnettä jolloin folkloristinen näkökulma on oman tutkimukseni kannalta keskeisin. Aihe on kuitenkin hyvin laajasti käsiteltävissä jolloin muiden tieteenalojen näkökulmat tuovat mukanaan oman sävyn, joka tuo syvyyttä aiheen käsittelyyn ja analyysiin.

3. Metodologia

3.1. Aineiston keruun metodi

Miettiessäni syksyllä 2014 pro gradu-työni aihetta selasin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran internetsivuilta perinteen ja nykykulttuurin arkistoaineistoja. Löysin perinnelajikortistojen pää-ryhmästä kolme ”ihmisen elämänvaiheet” alaluokan uhrin, uhripaikat ja pyhät puut. Otin yhteyttä kansanrunousarkistoon ja ilmoitin tulevani arkistoon tutustumaan aineistoon ja sain samalla kuulla että aiheesta löytyy aineistoa myös paikallistarinakortistosta ja uskomustarinakortistosta.

Menin joulukuussa 2014 kansanrunousarkistoon ja pyysin arkistonvalvojaa näyttämään minulle kortistojen paikan. Kortistot löydettyäni selasin niitä läpi ja valokuvasin omalla kamerallani noin sata tekstiä. Arkistosta palattuani keskustelin graduohjaajani kanssa ja hän kehotti minua palaamaan kansanrunousarkistoon selvittämään kuinka paljon tekstejä on yhteensä. Halusin myös lisää kopioita teksteistä joten palasin tammikuussa 2015 kansanrunousarkistoon. Luin ja laskin kaikki paikallistarinakortiston ja kansanuskokortiston tekstit aiheestani ja otin lisää kopioita teksteistä.

Selvitin Matti Sarmelan teoksesta Suomen Perinneatlas miltä perinnealueilta kaikki aineiston tekstit on kerätty ja lähetetty kansanrunousarkistoon. Koko noin 604 tekstiä sisältäneestä aineistokorpuksesta valitsin 40 tekstiä joista muodostin suppeamman aineistokorpukseni johon keskityn pro gradu-tutkielmassani. Halusin tekstejä lukiessani keskittyä enemmän pihapuista ja nimikkopuista kertoviin teksteihin ja jätin puille uhraamiseen liittyvät tekstit vähemmälle vaikka niitä olisikin aineistokorpuksessa ollut jonkin verran. Tein tietoisesti valinnan rajata aihetta, koska koin että yli 604 tekstiä on gradua ajatellen liian suuri määrä. Tämän mukaan valitsin suppeamman aineistokorpukseni tekstit. Kaikki tekstit sisältävät mielenkiintoista informaatiota aiheesta ja olisin voinut valita oikeastaan mitkä tahansa tekstit edustamaan koko

aineistoa. Tästä syystä valitsin lopulliset suppeamman aineistokorpuksen tekstit enemmän sen perusteella että ne tuntuivat valintahetkessä siltä että haluan ottaa ne syvempään tarkasteluun. Koin että voin valita suppeamman aineistokorpuksen tekstit tällä tavoin koska olin lukenut koko aineistokorpuksen ja tiesin millaisia teemoja teksteissä on. Luin vielä valitsemani tekstit kokonaisuutena verraten koko aineistokorpuksen ennen kuin lopullisesti päätin valita ne varsinaiseen syvällisempään analyysiin.

3.2. Aineiston analyysin metodi

Etnologian opiskelijana minun on mahdollista kerätä tutkimukseni aineisto joko haastattelemalla ihmisiä valitsemastani aiheesta tai käyttää valmiina olevia aineistoja eri lähteistä. Haastattelemalla kerätyssä aineistossa on oma etunsa kun aineiston voi kerätä itse nykyhetkessä ja suunnitella kysymykset joiden kautta kerätään ihmisiltä tietoa aiheesta. Arkistoaineistossa on monia rajoituksia jotka voi nähdä haittoina tutkimuksen kannalta. Tietoa rajaa esimerkiksi se, että arkistoaineisto ei vastaa tutkijan omiin kysymyksiin vaan edustaa vastauksia muiden ihmisten, eli tässä tapauksessa kerääjien, kysymyksiin. Kaikkea tietoa, mikä kiinnostaisi tutkijoita tänä päivänä, ei välttämättä kerätty siihen aikaan kun aineistoa kerättiin. Esimerkiksi ammattia ei kaikkien kertojien kohdalla ole merkitty. Aineistosta puuttuu kiinnostavat faktat kertojien elämänhistoriasta eikä siitä pysty selvittämään oliko kertoja taitava tarinankertoja, joka kertoi paljon tarinoita naapureille ja perheelle, vai ei.

Jos tutkija käyttää valmiina olevaa aineistoa, esimerkiksi kansanrunousarkiston perinnelajikortiston tekstejä, säästää hän aikaa tutkimuksen teossa kun haastatteluja ei

tarvitse suunnitella, eikä haastateltavia etsiä. Tutkija saa myös kerralla paljon isomman aineiston ja enemmän tietoa kuin mitä olisi voinut kerätä itse haastattelemalla koska arkistoaineisto edustaa monien eri kerääjien työtä ympäri Suomen. Aineiston keruutavan valintaan vaikuttaa tietenkin aihe eli esimerkiksi itse en luultavasti löytäisi haastateltavia jotka muistaisivat käytäntöjä pyhiin puihin liittyen.

Minua kiinnostaa aihe hyvin kokonaisvaltaisesti ja olisin voinut käsitellä aihetta tänä päivänä. Haluan kuitenkin tässä opinnäytetyössäni tietoa pyhiin puihin liittyvästä perinteestä joten minun oli sukeltettava aikaan jolloin perinne oli elävä. Arkistosta kerätty aineisto tarjoaakin mahdollisuuden varhaisten Euroopan kaskikulttuurien sekä vanhojen maanviljelykulttuurien syvempään ymmärtämiseen. Tiedostan kuitenkin sen että suullisen perinteen tekstit eivät ole suora heijastus kulttuurisista tai perinteisistä kategorioista, uskomuksista ja asenteista. (Stark 1998: 28)

Kuten Hilka Helsti toteaa, humanistinen tutkimus on olemukseltaan keskustelua aineistojen eli tutkittavien ihmisten, muiden tutkijoiden ja lukevan yleisön kanssa. (Helsti 2005: 148) Perinnelajikortiston painettu teksti on yhden ihmisen tietynä vuonna tietynä hetkenä yhdeltä henkilöltä tallentama kertomus. Valmiina oleva kertomus on läpikäynyt ensimmäisen tulkinnan kertojan muistellessa ja kertoessa kertomusta haastattelijalle, joka on tallentanut kuulemansa kertomuksen luultavasti mahdollisimman tarkasti, kansanrunousarkiston ohjeita noudattaen. Teksti saa jälleen uuden tulkinnan kun minä luen ja analysoin sitä omasta taustastani käsin tässä hetkessä. Omat henkilökohtaiset näkemykseni, ennakko-oletukseni ja arvostukseni vaikuttavat aiheen valinnasta lähtien läpi koko tutkimusprosessin ja tutkimuksen voikin sanoa olevan oma tulkintani tutkimuskohteestani (Laurén, 2006: 28).

Etnologina tutkin ja teen tulkintoja kulttuurisista merkityksistä ja käyn tekstien kanssa dialogia sekä arvioin omaa positiotani eli pohdin henkilökohtaisia ja tieteellisiä näkökulmia mistä katson aineistoa. (Helsti, 2005: 154) En siis niinkään etsi tekstien kautta todellista faktatietoa pyhistä puista vaan luen ja tulkiten sitä miten puista puhutaan ja mitä merkityksiä kertoja ja minä itse kertomuksille annan. Ymmärrän että oma analyysini on omaa tulkintaani ja joku muu tekee samasta aineistosta omansa. Analyysin myötä tuon esiin sen kuinka minä tutkijana tavallaan käyn keskustelua aineiston kanssa aineiston kanssa ja vertailen ja tulkiten uudelleen kertojien tulkintoja ja heidän tapaansa kertoa. (Helsti, 2005: 150)

Kuvaan seuraavaksi miten analysoin aineistoani. En varsinaisesti valinnut mitään metodia aineistoni analyysiin mutta tutustuin Laura Starkin väitöskirjassaan käyttämiin erilaisiin kontekstikehyksiin ja käytin niitä tukena omassa analyysissäni. Starkin käyttämät kontekstit ovat tekstuaalinen konteksti, performanssi konteksti, sosiaalinen konteksti, kulttuurinen konteksti, kansanusko konteksti, genre konteksti ja intergenre konteksti. (Stark 1998: 69–70)

Luin aineistoni tekstit monta kertaa läpi, aluksi selaten yleiskuvan saamiseksi. Vähitellen syvennyin jokaiseen tekstiin ja merkitsin niistä erilaisia tekijöitä. Merkitsin tekstin kerääjän ja tämän sukupuolen ja mahdollisesti ammatin mikäli se tekstistä käy ilmi. Saman tein tekstin kertojan kanssa eli merkitsin kertojan nimen, sukupuolen, iän, kotipaikan ja ammatin mikäli se on mainittu. Samalla siis merkitsin tekstin keruupaikan ja minä vuonna teksti on lähetetty Kansanrunousarkistoon ja onko teksti lähetetty keräyskilpailun kautta vai sen ulkopuolelta. Alleviivasin teksteistä mistä puusta kertoja kertoo eli mahdollisen puulajin ja puun nimityksen eli mitä nimeä tekstin kertoja

käyttää puusta. Kirjoitin ylös pyhälle puulle annettuja ominaispiirteitä sekä sen mitä puun kerrotaan tekevän ja mitä sille tehdään eli mikä on puun status ja millä intentiolla puuhun suhtaudutaan.

Merkittyäni nämä tekstin muodostavat osa-alueet luin tekstit uudelleen vielä syvällisemmin. Nämä erilaiset tekijät huomioon ottaen keskityin siihen miten kertojat puhuvat mainitsemastaan puusta ja millä tavalla puun pyhyys ilmenee kertojan kerronnassa. Kiinnitin huomiota siihen miten tekstin kertojan kerronnan sisältöön on vaikuttanut se kuka tekstin on kerännyt ja missä kontekstissa teksti on lähetetty eli onko kyseessä ollut keräyskilpailu vai ei. Huomioin tekstejä lukiessani sen missä tekstin on kerätty ja tiedostan sen vaikutuksen tekstin sisältöön mutta päätin että en keskity niin paljon siihen tai esimerkiksi vertaile eri alueiden eroja ja yhtäläisyyksiä.

Sen sijaan temaattista vertailua tekstien välillä aloin toki tehdä luettuani tekstit vielä uudestaan ja aloin löytää niistä toistuvia aiheita ja teemoja. Jaoin tekstit kahteen selkeästi esiin nousseeseen teemaan ja näiden teemojen sisällä jaoin tekstit vielä sen mukaan miten puusta puhutaan teksteissä ja mitä merkityksiä sille annetaan. Tässä vaiheessa muodostin tutkimuskysymyksiäni. Luin jälleen tekstit näiden kysymysten kautta ja kirjoitin ylös ajatuksiani ja tulkintojani ja muodostin vähitellen kysymyksiini vastaamisen kautta päätelmäni. Sitten valitsin aineistosta esimerkit tutkimuksen aineiston analyysi- osioon ja kirjoitin osion.

Tekstejä voisi varmasti lähestyä toisellakin tapaa ja joku toinen tutkija tekisi aivan oman tulkintansa samoista teksteistä. Tiedostan siis että oma analyysin metodini ja analyysissä tekemäni loppupäätelmäni ovat vain yksi tapa välittää tietoa tästä kyseisestä

aineistosta. Tämä tieto, jota aineistosta välitän, on tulkintaa jo tekstin kertojien tulkitsemasta pyhiin puihin ja uhripuihin liittyvästä muistelusta. Näin koko tutkimukseni on osa jatkuvaa ja muuttuvaa tutkimuksen kehää tai spiraalia.

4. Aineisto

4.1. Aineiston kuvailu

Aineiston keräämisvaiheen kuvailu ja aineiston kuvailu ovat aineiston tulkinnan kanssa etnologisen tutkimuksen keskeisimmät osiot. Etnologiassa empiirinen aineiston kuvailu yhdistetään teoreettiseen pohdintaan kulttuurista. (Uusitalo, 1999:203). Vuorovaikutus teorian ja empirian välillä on jatkuvasti yllä ja tutkija keskustelee tutkimusprosessin aikana aineiston kanssa. (Uusitalo, 1999: 204)

Pro gradu- tutkimukseni aineiston muodostavat paikallistarinoiden kortisto sekä kansanusko kortisto. Molemmat kortistot ovat Suomalaisen kirjallisuuden seuran Kansanrunousarkiston perinnelajikortisto-kokoelmasta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) on perustettu vuonna 1831 kansankulttuuria keräävien tutkijoiden ja harrastajien järjestöksi. Vuonna 1831 SKS aloitti kansanperinteen joukkokeruuseen johtavan toiminnan. (Leimu, 2005: 77).

Kortiston tekstit ovat muistitietoa, jota ovat kertoneet yksittäiset ihmiset eri puolelta Suomea ja Karjalaa. Näitä kertojia ovat haastatelleet joko koulutetut kansatieteilijät ja folkloristit tai vähän kouluttautuneet tai kouluttamattomat kansanihmiset jotka ovat lähettäneet keräämänsä kertomukset kansanrunousarkistoon.

Kuvailen tässä luvussa lyhyesti koko aineistoani eli Kansanrunousarkiston kahta kortistoa pyhistä puista ja tarkemmin koko aineistosta valitsemaani suppeampaa 40 tarinan aineistokorpusta. Kerron kuinka monesta tarinasta kortisto muodostuu, ketkä ovat kertomusten kerääjiä ja kertojia sekä pohdin minkä takia kertomukset on arkistoon lähetetty. Kuvailen myös aineiston keruuprosessiani ja syitä suppeamman aineistokorpuksen valintaan ja sen muodostamiseen.

Pyhistä puista, uhripuista, pihapuista, nimikkopuista ja pitämyspuista paikallistarinoita on 404 ja kansanuskon tekstejä 200 eli yhteensä tekstejä on 604. Tekstit ovat melko lyhyitä, yhdestä lauseesta kahteen yhteen nivottuun kortiston korttiin.

Tästä aiheesta paikallistarinoiden perinnealueet jakautuivat seuraavasti: Varsinais-Suomesta 4, Satakunnasta 15, Uudeltamaalta 2, Hämeestä 33, Keski-Suomesta 14, Etelä-Savosta 92, Pohjois-Savosta 26, Etelä-Karjalasta 15, Laatokan Karjalasta 23, Pohjois-Karjalasta 58, Etelä-Pohjanmaalta 20, Pohjois-Pohjanmaalta 15, Kainuusta 12, Peräpohjolasta 4, Suomalaisilta siirtolais-alueilta 1, Vienasta 4, Inkeristä 2.(u 8, t 7) sekä ruotsinkielisiä tarinoita 51.

Kansanuskon tekstien perinnealueet jakautuivat seuraavasti: Varsinais-Suomesta 9, Satakunnasta 12, Uudeltamaalta 3, Hämeestä 11, Keski-Suomesta 26, Etelä-Savosta 45, Pohjois-Savosta 6, Etelä-Karjalasta 8, Laatokan Karjalasta 5, Pohjois-Karjalasta 45, Etelä-Pohjanmaalta 3, Pohjois-Pohjanmaalta 8, Kainuusta 7, Peräpohjolasta 4, Suomalaisilta siirtolais-alueilta 4, Vienasta 1, Aunuksesta 1, Inkeristä 1(u 1).

Valitsin koko kortistosta 40 tekstiä, joista muodostuu suppeampi aineistokorpukseni. Suppeammassa aineistokorpuksessani tekstit on kerätty vuosien 1909–1939 välillä.

Perinnealueet jakautuvat tässä suppeammassa aineistokorpuksessa seuraavasti:

Varsinais-Suomesta 3, Satakunnasta 2, Hämeestä 1, Keski-Suomesta 4, Etelä-Savosta 3, Pohjois-Savosta 1, Etelä-Karjalasta 4, Laatokan Karjalasta 4, Pohjois-Karjalasta 7, Etelä-Pohjanmaalta 1, Pohjois-Pohjanmaalta 2, Kainuusta 1, Peräpohjolasta 1, Suomalaisilta siirtolais-alueilta 1, Vienasta 1, Inkeristä 1.

Eniten tekstejä on lähetetty Itä-Suomesta ja Karjalasta eli aineistoni keruun painopiste on ollut suomalais-karjalaisperinnealueen itäisessä osassa.

Pyhiin puihin liittyvien kortistojen tekstit luettuani päätin muodostaa koko aineistosta suppeamman aineistokorpuksen koska koko aineistosta oli löydettävissä tietyt motiivit ja teemat jotka toistuivat jolloin valitsemani otos aineistosta vastaa mielestäni hyvin koko aineistoa. Koen myös että 604 tekstiä on pro gradu- työn mittakaavassa melko paljon. Koin että on relevanttia muodostaa suppeampi aineisto koko aineistosta.

Jatkossa keskityn lähinnä tähän suppeampaan aineistoon ja puhun siitä aineistokorpuksenani tai aineistonani. Käytän nimitystä koko aineistokorpus jos puhun kaikista läpikäymistäni kortiston teksteistä.

Koko aineistokorpuksesta nousi eri teemoja, joista keskeisimmät olivat puille uhraaminen sekä puun ja ihmisen yhteys. Molemmat teemat ovat yhteyksissä toisiinsa ja osassa tarinoista molempia teemoja käsitellään, osassa vain toista. Olen kiinnostunut valitsemastani ilmiöstä ja aiheesta kokonaisvaltaisesti, mutta eniten minua kiinnostaa erityisesti nimikkopuut ja ihmisen ja puun yhteys ja miten tuota yhteyttä kuvataan tarinoissa sekä puun merkitys ihmisen eri elämänvaiheissa.

Luin läpi kaikki koko aineistokorpuksen tarinat ja valitsin aineistokseni 40 tarinaa koska niissä käsitellään useimmissa nimikkopuita ja pihapuita ja sitä mikä merkitys puulla on ihmisen elämässä. Yhden perinnealueen sijaan valitsin tarinoita eri perinnealueilta eli kyseiset tarinat on kerätty eri puolilta Suomea ja Karjalaa, tosin kaikki perinnealueet eivät ole suppeammassa aineistokorpuksessani edustettuna. Kansanrunousarkiston perinteen ja nykykulttuurin kokoelmat ovat suurimmaksi osaksi yksittäisten kerääjien Suomalaisen kirjallisuuden seuralle ja arkistolle luovuttamia. Kilpakeruiden ja erilliskyselyiden kautta on karttunut suurin osa kokoelmien aineistosta.³

Kuvaan seuraavaksi mitä kautta aineistokorpukseni tekstit on kerätty, ketkä ne ovat keränneet ja mistä alueelta ne on kerätty. Osa tarinoista on lähetetty kansanrunousarkistoon joko Kalevalan riemuvuosi kilpakeruun (KRK) kautta (1935–1936) tai paikallistarinakilpailun (PK) kautta (1937–1938). Suurin osa tarinoista on lähetetty kansanrunousarkistoon yksittäisten kerääjien toimesta keruiden ulkopuolella. Kerron tekstin yhteydessä mikäli olen löytänyt kerääjästä enemmän tietoa. Jotkut kirjoittajat ovat haastatelleet toista osapuolta, toiset taas ovat lähettäneet oman kertomuksensa, jolloin kortissa ei ole mainittu kuin kirjoittajan nimi.

Kolme teksteistä on lähetetty arkistoon vuosina 1935–1936 Kalevalan Riemuvuoden Kilpailukeruun kautta. Varsinais-Suomesta, Kuusjoelta, olevan kertomuksen on kerännyt U. J. Kivinen ja kertojana on hänen 75- vuotias tätinsä. Pohjois-Karjalasta, Rääkkylästä tekstin on vuonna 1935 lähettänyt Mikko Tiilikainen ja Etelä-Savosta, Savonrannasta tekstin on lähettänyt Onni Pesonen.

---

³ <http://www.finlit.fi/fi/arkisto-ja-kirjastopalvelut/kokoelmat-ja-tiedonlahteet/perinnetieteelliset-arkistoaineistot-8#.VOxBbbOKAdW> [24.2.2015 klo 11.22]

Paikallistarinakkeruun kautta on arkistoon lähetetty viisi tekstiä. Kolme kertomuksista on Laatokan Karjalasta, Sortavalasta vuodelta 1938. Kertomukset ovat maanviljelijä Matti Moilasan kertomia ja arkistoon lähettämiä. Satakunnasta, Vilppulasta on Lauri Nieminen lähettänyt Hilda Niemisen kertomuksen vuonna 1938. Kuhmosta, Kainuusta on Riikka Mähönen lähettänyt vuonna 1938 emäntä Tyyne Kyllösen kertomuksen.

Lopuissa teksteissä ei ole mainintaa erillisestä kilpailusta tai keräyksestä. Omassa suppeammassa aineistossani useamman kuin yhden tekstin ovat lähettäneet Samuli Paulaharju, Uno Holmberg, Mikko Laulainen, Ulla Mannonen, Matti Moilanen, Frans Leivo ja Lauri Laurila. Yksittäisen tekstin ovat lähettäneet Aino Järvinen, Arvi Hirvinen, Alli Raila, J. Mähänen, Eino Mäkinen, V.H. Kivioja, Maija Juvas, Jouko Hautala, Veikko Lyytikäinen, Tyyne Kyllönen ja I. Martini.

Samuli Paulaharju (1875- 1944) oli kotoisin Kurikasta ja hän oli kansakoulunopettaja ja kirjailija.⁴ Hän ei ollut koulutettu folkloristi mutta hän teki merkittävän työn kansanperinteen keruussa. Omassa aineistossani hänen keräämiään ja lähettämiään kertomuksia on vuodelta 1917 Utajärveltä, Tärännöstä suutarin emännän Lea Kallan kertomana vuodelta 1937 sekä Perhosta vuodelta 1936 talonisäntä Matti Vähä-Möttösen kertomana.

Uno Holmberg (1882- 1949) oli Ypäjäältä kotoisin. Hän toimi papin virassa Kuorevedellä, suomalais-ugrilaisen uskonnotutkimuksen dosenttina ja sosiologian professorina Helsingin yliopistossa. Hän teki merkittävää työtä suomalaisen ja suomensukuisten kansojen kulttuurin perinteen dokumentoijana.⁵ Hän on haastatellut

---

⁴ https://fi.wikipedia.org/wiki/Samuli_Paulaharju [23.9.2015 klo 12.50]

⁵ https://fi.wikipedia.org/wiki/Uno_Harva [23.9.2015 klo 12.55]

Polvijärvellä Pekka Soinista ja Kuikkalan vanhaa emäntää ja kertomukset ovat vuodelta 1909.

Ulla Mannonen (1895–1958) oli kotoisin Etelä-Karjalan Uudestakirkosta.⁶ Hän lähetti elämänsä aikana yli 12,000 tekstiä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle (Stark, 1998: 60). Omassa aineistossani hänen lähettämiään tekstejä on kuusi. Hän on lähettänyt oman tarinansa vuonna 1939 Koivistosta ja Uudestakirkosta. Uudestakirkosta hän on kerännyt tarinoita J. Vesteriseltä vuonna 1938 ja Loviisa Wiuhkolta vuonna 1940. Valkeasaaresta hänelle on tarinan kertonut Kristiina Reinikainen vuonna 1938 sekä Kuolemajärveltä Liisa Lonttu vuonna 1938.

Frans Leivo (s.1878)⁷ oli valokuvaaja ja maallikkokerääjä (Stark, 2015: 129). Hän on lähettänyt tarinansa Nousiaisista vuonna 1938. Mikko Laulaisen kertomat ja lähettämät kertomukset ovat Vesannosta vuodelta 1938. Matti Moilanen on haastatellut Sortavalassa vuonna 1938 emäntä Anni Siukkosta sekä emäntä Maria Pitkästä, jonka tarina tosin sijoittuu Ylitornioon jossa hän oli kuullut sen. Lauri Laurila on kertonut ja lähettänyt kertomuksensa Viitasaarelta vuosina 1936 ja 1938. Aino Järvinen on haastatellut emäntä H. Järvistä Orimattilasta ja lähettänyt hänen kertomuksena vuonna 1938. Samana vuonna on Äänekoskelta kertomuksensa lähettänyt Arvi Hirvinen.

Alli Raila on lähettänyt vuonna 1937 haastattelemansa maanviljelijä Albin Muhosen kertomuksen. J. Mähänen on lähettänyt kertomuksensa Sonkajärveltä. Eino Mäkinen on lähettänyt vuonna 1936 emäntä Helmi Viikerin kertomuksen Virroilta. Koulutettu folkloristi Jouko Hautala on haastatellut Kesälähdellä Käyhkön emäntää, joka oli

---

⁶ https://fi.wikipedia.org/wiki/Ulla_Mannonen [23.9.2015 klo 12.57]

⁷ <http://www.hiidenkivi-lehti.fi/Digipaper/OldNews.aspx?id=764> [23.9.2015 klo 15.10]

kuullut kertomuksen puolestaan Pykäläisen emännältä. Veikko Lyytikäinen on lähettänyt kertomuksensa vuonna 1938 Mikkelistä. I. Marttini on lähettänyt kertomuksena vuonna 1900 Usmanasta Paanajärveltä.

Tarinoiden lähettäjillä on ollut erilaisia motiiveja kerätä ja lähettää tarina kansanrunousarkistoon. Koulutetuilla tutkijoilla on toki ollut taustalla tutkimuksen tekeminen ja akateeminen kiinnostus. Kouluttamattomilla tai vähän koulutetuilla kerääjillä yksi motiivi on varmasti ollut lähetetystä tarinasta saatava palkkio.

Omassa aineistossani lähes kaikki kerääjät ovat kansanihmisiä. Kahdeksassa tekstissä on mainittu joko Kalevalan riemuvuoden kilpakeruu tai Paikallistarinkeruu, loput 32 on ilmeisesti lähetetty näiden keruiden ulkopuolella. Tällöin tekstin lähettämisen motiivina ei välttämättä ole ollut niinkään palkkio vaan jokin muu syy. Jotkut kerääjät ovat olleet hyvin omistautuneita ja keränneet huomattavia määriä tarinoita eri alueilta jolloin heillä on selvästi ollut henkilökohtainen kiinnostus aiheeseen. Yksi motiivi tarinan lähettämiseen on mahdollisesti ollut myös pyrkimys tuoda oma panoksensa kansanperinteen tallentamiseen ja näin Suomen tulevaisuuden rakentamiseen.

4.1.1 Aineiston haasteet

Kuten Laura Stark toteaa oman väitöskirjansa aineistosta, arkistoaineisto on monessa suhteessa rajallinen informaation puutteen vuoksi (Stark 1998: 65). Omassa aineistossani osassa teksteistä ei ole mainintaa siitä keneltä teksti on kerätty jolloin olen olettanut että kertomuksen kertoja on tekstin lähettäjä itse. Kerääjän suhdetta kertojaan ei ole mainittu suoraan missään tekstissä. Kolmessatoista teksteistä mainitaan kertojan ammatti tai sosiaalinen asema. 22 tekstissä mainitaan kertojan ikä tai syntymävuosi.

Teksteistä ei käy ilmi haastattelutilanne eli missä ja mihin aikaan haastattelu on käyty.

Tekstien kautta ei voi konkreettisesti kuulla kertojan äänenpainoja ja nähdä ilmeitä eikä nähdä ja tuntea olosuhteita kuten kertomisaikaa ja aikaa.

Olen ottanut haasteet huomioon aineistoa käsitellessäni ja suhtautunut näihin puutteisiin hyväksyen. Aineisto on sellainen kuin se on ja se mitä ei siinä ole niin se ei ole tutkimuksen kannalta niin oleellista. Huomioin informaatioon liittyvät puutteet aineistossani ja ymmärrän että tärkeintä on tiedostaa se mikä on tässä hetkessä mahdollista tämän aineiston kanssa ja näin tutkimusprosessi muodostuu sen mukaan.

4.1.2 Eettiset pohdinnat

Tärkeä osa tutkimusprosessia on etiikka. Arja Kuula toteaa kuinka totuuden etsimistä ja tiedon luotettavuutta ilmentävät normit ohjaavat tutkijoita noudattamaan tieteellisen tutkimuksen menetelmiä ja esittämään luotettavia tuloksia, joiden oikeellisuus on tiedeyhteisön tarkistettavissa. Hänen mukaansa tutkimusaineistojen keruu, käsittely ja asianmukainen arkistointi liittyvät olennaisesti tiedon luotettavuuteen ja tarkistettavuuteen. (Kuula, 2006: 24) Tutkijana olen vastuussa aineistostani ja siitä mitä kerron siitä tutkimuksessani. Eniten vastuu koskee tekstien kertojia ja heidän yksityisyyttään sekä omassa tapauksessani myös kansanrunousarkistoa, jonka kokoelmassa aineistot sijaitsevat.

Oma aineistoni on kansanrunousarkistosta eli se on arkistoitu asianmukaisesti. Olen itse täyttänyt jokaisella arkistokäynnilläni aineistonkäyttöön liittyvän lupalomakkeen ja hävittänyt kameraan ja tietokoneelle tallentamani kopiot aineistosta. Käytän aineistoa ainoastaan omassa pro gradu-tutkielmassani enkä levitä kopioita aineistosta

ulkopuolisille. Aineistoni tekstien kertojista on korteissa mainittu henkilökohtaisia tietoja joihin oletettavasti on pyydetty lupa kertojilta itseltään. Kansanrunousarkiston aineistot ovat tutkijoiden käytettävissä joten voin kertoa kyseisiä tietoja omassa tutkimuksessani. Aineistossa ei ole mainintaa arkaluontoisista aiheista tai muuten merkitty tekstejä tai kohtia teksteistä joita ei saisi mainita tutkimuksessa.

Omassa kokemusmaailmassani eettisesti ajatteleminen ja toimiminen ovat olennaisia asioita maailmassa ja todellisuudessa toimimiselle toisten elollisten kanssa. Näin myös tutkimusprosessiin kuuluu eettinen pohdinta ja eettisten periaatteiden mukaan toimiminen.

5. Aineiston analyysi

Kun aloin tutustua teksteihin minulla ei ollut vielä tiedossa varsinaisia tutkimuskysymyksiä vaan odotin niiden muodostuvan lukemisen myötä. Luettuani tekstit moneen kertaan huomasin kiinnostavani huomiota kuinka erilaisin tavoin puista puhutaan ja mitä eri nimityksiä ja tehtäviä puilla kerrotaan olevan. Näin aloin pohtia ja muodostaa erilaisia merkityksiä mitä kertojat kertomilleen puulle tai puille antavat sekä miten pyhyys ilmenee aineistossa eli miten käsite on määriteltävissä. Usean lukukerran jälkeen oivalsin kolmen kysymyksen muodostuneen tutkimuskysymyksiksi ja niin nämä kysymykset oppainani aloitin tekstien analyysin. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on miten tekstien kertojat puhuvat pyhistä puista? Toinen kysymys on miten pyhyys ilmenee/miten se määritellään teksteissä? Kolmas kysymys on mikä on pyhän puun merkitys yksilölle ja yhteisölle? Minua kiinnostaa hyvin paljon

pyhä puu-ilmiön synty ja mahdollinen alkuperä ja haluan myös pohtia tutkielmassani miksi juuri puu on pyhänä pidetty.

Olen valinnut analysoitavaksi 40 tekstiä eri perinnealueilta. Käytän analyysissa tukenani analyysin metodi luvussa kuvaamiani eri kontekstikehyksiä. Vastaan loppupäätelmissä kolmeen tutkimuskysymykseeni. Kysyn miksi puu on pyhä sekä miten aineistoni kertojat määrittelevät puun pyhyden. Kerron analyysiluvun lopussa mitä puun nimityksiä olen poiminut oman aineistoni teksteistä, miten puita kuvataan ja mistä puulajeista teksteissä puhutaan. Sen jälkeen erittelen tarkemmin mitä puulajeja mainitaan eri perinnealueilla ja mitä nimityksiä kyseiselle puulle annetaan. Lopuksi kokoan analyysista nousseet ajatukseni ja pohdintani ja kerron tiivistäen loppupäätelmäni.

Olen aineistoa lukiessani kiinnittänyt huomiota siihen kuinka puihin suhtaudutaan. Suurin osa teksteistäni on paikallistarinoita joissa monissa melko lyhyesti muistellaan jotain alueella ollutta pyhäksi nimitettyä puuta. Kertoja muistelee jotain henkilökohtaista muistoaan yksittäisestä puusta tai yleistä alueella ollutta käytäntöä tai puihin liittyvää tarinaa. Kaikki kertojat eivät mainitse puihin liittyneen mitään yliluonnolliseksi nimitettyä. Osa teksteistäni on kansanusko kortistosta jossa taas puita muistellaan nimenomaan osana uskomusperinnettä.

Olen jakanut tekstit kahteen eri teemaan. Ensimmäinen teema on puun merkitys talolle, suvulle ja yhteisölle, toinen teema on puun merkitys yksilölle. Nämä kaksi teemaa nousivat teksteistä selvästi esiin ja päätin jakaa tekstit niiden mukaan. Joissakin teksteissä käsitellään puun merkitystä sekä yhteisön, talon ja suvun että yksilön

kannalta. Samoja merkitysteemoja on löydettävissä useammassa tekstissä ja tiedostan että ne eivät sulje toisiaan pois. Päätin kuitenkin jakaa tekstit sen mukaan mitä merkitysteemaa tekstissä mielestäni keskeisimmin käsitellään. Tekstit ovat eri perinnealueilta ja vaikka valitsin analysoitavat tekstit teeman mukaan enkä niinkään perinnealueen mukaan tarkastelen analyysissä myös perinnealueen osaa tekstin merkityksiin vaikuttavana tekijänä.

5.1 Puun merkitykset yhteisölle, talolle ja suvulle

Puu suojelee

Hyvin useassa aineistoni tekstissä kerrotaan puulla olevan suojeleva merkitys. Tässä Varsinais-Suomesta Kalevalan riemuvuoden kerrontakilpailuun lähetetyssä tekstissä suojeleva puu on talon pihapuuna oleva pihlaja:

Suojeluspihlaja.

75-vuotias tätini Enkla Quistedt kertoo, että vanhaan aikaan oli Kuusjoella miltei jokaisen asunnon lähellä istutettu pihlaja, jolla oli asuntoa suojeleva merkitys ja jota kunnioitettiin suuresti. Jos ukkonen tai myrsky vahingoitti pihlajaa, tiesi se onnettomuutta. Allekirjoittaneen mökin luona on vielä nytkin ”pyhä suojeluspihlaja”.

SKS. KRA. Kuusjoki. Kivinen, U.J. KRK 7: 17.

Pihlajaa nimitetään pyhäksi tässä tarinassa sen suojelevan ominaisuuden vuoksi. Pihlaja on perinteisesti ollut Suomessa pyhä puu. Se on saanut monien ominaisuuksien vuoksi puiden kategoriassa erityisaseman sekä suomalaisessa että yleiseurooppalaisessa perinteessä. (Anttonen 1996: 126) Näitä ominaisuuksia ovat Anttonen mukaan pihlajan

kasvupaikat ja sen kukintojen ja marjojen ajoittuminen satokauden alkuun ja loppuun sekä kansanomainen havainto siitä että salama ei iske pihlajaan. (Anttonen 1996: 126–127). Anttonen kirjoittaa myös kuinka pihlajan pyhyys liittyi naiseen ja raskauteen. Pihlaja muodostui naisen sisätilassa kasvavan arvon eli lapsen kehityksen kannalta yhteisöllisesti merkittävän ajanjakson symboliseksi merkitsijäksi. Naisen ollessa raskaana sisäpiirin ja ulkopiirin erottava näkymätön rajalinja on yhteisön huolenaiheena kun naisen ruumiinrajat ovat raskauden vuoksi muuttuvassa tilassa. (Anttonen 1996: 128). Näin pihlajasta muodostui naisen ruumiillisten rajojen ja hänen sisällään kasvavan lapsen kasvun suojeleja.

Kertoja mainitsee pihlajan olevan istutettu ja ilmaisee pihlajan olevan asunnon suojeleja. Kertoja kertoo tätinsä muistelemalla kertomuksen pihlajan yleisestä suojelejan asemasta Kuusjoella ja liittyy tarinan kerrontahetkeen ja omakohtaiseen kokemukseen toteamalla että hänen mökkinsä luona on vielä nytkin suojelejan asemassa oleva pihlaja, tosin hän ei mainitse kuinka hän itse suhtautuu puuhun ja mikä sen merkitys on hänelle. Kertojan tädin kertomassa tarinassa pihlajan vahingoittuminen esimerkiksi ukkosen toimesta tiesi onnettomuutta. Tässä tekstissä vahingoittaja on ihmisestä riippumaton luonnonvoima jonka teosta aiheutuu suoraan onnettomuutta talolle. Jos pihlaja vahingoittuu, aiheutuu siitä suoraan onnettomuus, eikä kertoja mainitse kuinka onnettomuudelta voitaisiin välttyä, eli ei esitä toimenpidettä kuten vastataikaa josta seuraisi haluttu lopputulos.

Tekstissä ennustetaan tapahtumaa eli jos tapahtuu jotain siitä seuraa jotakin pahaksi koettua. Enteet ja niiden lukeminen ovat kuuluneet keskeisesti suomalaiseen kansanuskoon ja ne ovat usein liittyneet kuolemaan ja varsinkin jokin epätavallinen tapaus tai asia on tulkittu huonoksi enteeksi (Virtanen 1988: 243).

Suojelevaa puuta suojeltiin myös vastavuoroisesti ja jokaisella talon omistajalla oli vastuu pihansa puusta:

Tuomi.

Samalla tavalla kuin pihlajakin on tuomi pyhä puu, jota suojeli kaikki ihmiset ennen vanhaa, ja jokaisen talon omistaja kenen maalla oli tuomia vaali niitä huolella ja hellyydellä. Ei saanut ottaa lasten leikki kepikseenkään tuomi puuta. Ja mikä kaikkein ihmeellisintä tuomi on suojellut naisia kaikilta rienoilta ja pahoilta juonilta kautta aikojen.

SKS. KRA. Viitasaari, Huopana. Lauri Laurila 336. 1936. -Eva Laurila, itselleen leski, s.1846.

Tässä tekstissä pyhäksi nimetty puu on pihlajan ohella tuomi jonka erityisenä tehtävänä kertoja mainitsee naisten suojelun ”pahoilta juonilta”. Tämän voi tulkita tarkoittavan että myös tuomelle on annettu pihlajan tavoin naista suojeleva merkitys. Tekstissä ei mainita kuinka suojeleminen konkreettisesti on tapahtunut tai onko suojelun eteen pitänyt tehdä jotain. Tuomea ei tekstin mukaan ole istutettu suojelijaksi vaan mikäli talon pihassa kasvoi tuomi, oli talon omistajan vaalittava sitä sen pyhäksi katsotun ominaisuuden vuoksi. Puun suojeleminen ja vaalimiseen liittyy sääntöjä ja kieltoja, kuten tässä tarinassa lasten ei annettu ottaa tuomesta oksia leikkeihinsä. Puun ja sen osien käyttöä rajoitetaan. Vaikka puu on osa arkiympäristöä, on se erotettu tavallisesta arkikäytöstä.

Sekä pihlaja että tuomi ovat puita jotka kukkivat ja jotka tuottavat marjoja. Niiden suojelijan ja suojellun asema on voinut liittyä hyvin paljon niiden merkitykseen hyvinä

käyttö- ja lääkepuina. Tuomesta valmistettiin esineitä ja marjoja käytettiin ravinnossa ja lääketarkoitukseen. (Relve 2002: 71–72) Pihlajan punaiset marjat ovat myöhäisen kypsymisajankohtansa ja syömäkeltomuutensa vuoksi poikkeavia muihin punaisiin ja syömiskelpoisiin marjoihin nähden. (Anttonen 1996: 128) Edellisissä teksteissä pihlajasta puhutaan nimenomaan salamalta suojelejana tai sitten salama iskee pihlajaan. Pihlajanmarjojen päässä oleva viisikulmio on Relven mukaan mahdollisesti ollut yhtenä syynä siihen että vanha kansa piti pihlajaa pyhänä tai katsoi siinä olevan maagisia voimia. Viisikulmio on monien kansojen keskuudessa tunnettu noidanmerkkinä (Relve 2002: 66–67). Anttonen mukaan pihlajan asema pyhänä puuna voi katsoa perustuvan kansanomaiseen tulkintaan pihlajan suojaavista ominaisuuksista sekä sen anomaalisuudesta muihin puihin nähden eli sen poikkeaviin punaisiin marjoihin. (Anttonen 1996:128)

Puussa olevaa haltiaa palvellaan

Seuraavassa tekstissä kertoja kertoo kertomuksen isosta koivusta erään talon läheisyydestä.

Elättipuu.

Rutakon kylässä Lähdeniemen talossa tien(kuistin) varrella on iso koivu, josta kerrotaan, että ken on meinannu talosta tytön vaimokseen saada on pitänyt käydä tästä koivusta oksa katkaisemassa itselleen. Jokaisessa talossa saloilla on lähellä kartanoa elättipuu, jota ei missään tapauksessa kaadeta.

ks.pitämyspuu.

SKS. KRA. Sonkajärvi. Mähänen, J. 20.1.29.

Tästä koivusta on katkaistava oksa jos haluaa saada vaimon kyseisestä talosta. Kertoja toteaa myös että jokaisessa talossa on lähellä kartanoa puu jota ei saa kaataa. Puun oksan katkaisemisessa on selvä intentio: halutaan saada jotain, tässä tapauksessa vaimo talosta, jolloin toteutetaan toiminto eli katkaistaan oksa puusta.

Tässä tekstissä kertoja ei liitä puuhun mitään yliluonnollista. Toiminto jota hän kuvaa viittaa mielestäni kuitenkin siihen että puuhun suhtaudutaan maagisesti. Virtanen kirjoittaa uskonnon ja maagisen eron olevan siinä kuinka ihminen suhtautuu yliluonnollisten olentojen ja voimien tahtoon. Uskonnessa ihminen alistuu niiden tahtoon kun taas magiassa ihminen uskoo kykenevänsä hallitsemaan niitä ja pakottamaan ne noudattamaan tahtoaan (Virtanen 1988:239). Monet rituaalien tutkijat eivät nykyään kuitenkaan enää tee eroa maagisen ja uskonnollisen rituaalin välillä, koska monet päämääräsuuntautuneet maagiset rituaalit sisälsivät myös kommunikaatiota ja neuvotteluja yliluonnollisen kanssa (Stark 2002). Maaginen rituaali eroaa muista rituaaleista sen kausaaliteettisen luonteen vuoksi eli sen tarkassa intentiossa tuottaa vaikutuksia jotka voidaan havaita empiirisen kokemuksen maailmassa (Stark 1998: 36–37).

Seuraavissa tarinoissa puhutaan puussa olevasta haltiasta tai haltiapuusta.

Ikkuinen tammi.

Siinä luosa määllä kun siit kasvo se suur tammi, niin sitä taas vanhat sannoit, et se on siinä ollut maailman alusta alkaen, eikä sitä saanut hakata poiskaan, kun siinä assui kylän haltia. Anoppiin aina sano, että sen tammen jos kaatat, niin koko kylä katovaa, nyt kylä katois, mutta tammi jäi seisomaan luosamäelle, se on ikkuinen näköjään.

Uusikirkko. Ulla Mannonen 11275. 1940. Oulunkylä(Makslahti)

SKS. KRA. Loviisa Wiuhko, 50v. Uusikirkko, Kirjavala.

Ylitorniolla pidettiin pihapuut pyhänä puuna. Niitä palveltiin, eikä niitä saanut vahingoittaa eikä kaataa ollenkaan. Jos pihapuu kaatui, oli se sama kuin jos olisi talosta jokin omainen kuollut. Kun pihapuita hoiti hyvin, olivat haltiatkin hyviä.

Ylitornio>Sortavala. Moilanen, Matti 5276. 1938.

SKS. KRA. Maria Pitkänen, emäntä, 35v.Kot. Iisalmen Hernejärveltä. Kuullut tämän Ylitorniossa.

Näissä tarinoissa puussa ajateltiin asuvan haltia, jonka hyvinvointi varmisti talon tai kylän hyvinvoinnin. Ensimmäisessä tekstissä kertoja kuvaa vanhempien ihmisten uskovan kylässä kasvaneen suuren tammen olleen paikallaan maailman alusta alkaen. Heidän sanottiin uskovan että puussa asuu koko kylän haltia. Kertoja lisää tarinaan omakohtaisen muiston tammesta kertomalla anoppinsa sanoneen että jos tammen kaataa niin koko kylä katoaa. Tekstin lopussa kertoja toteaa että kylä on kadonnut mutta tammi jäi paikalleen, eli kylän katoaminen ei vaikuttanut siihen. Tammi on näyttävä puu; se kasvaa usein muita puita pidemmäksi ja seisoo maastossa usein yksinään. (Relve 2002: 90). Tässä tekstissä tammi kasvaa mäellä jossa se luultavasti on hallinnut maisemaa ja on helposti nähty myös kylän ”haltiana”.

Toisessa tekstissä kertoja ei mainitse suoraan syytä pihapuiden pyhyteen. Hän mainitsee että puita on palveltu ja hoidettu hyvin. Puiden hyvänä pitäminen on kertojan

mukaan myös pitänyt haltiat hyvillään eli pihapuissa ehkä katsottiin asuvan haltian tai ainakin puilla ja haltioilla katsottiin olevan yhteys. Puun vahingoittaminen ja kaataminen on kielletty. Puun kaatamisesta kertoja ei mainitse suoraa seurausta vaan samaistaa puun kaatumisen jonkun omaisen kuolemiseen.

Seuraavassa tekstissä kertoja kuvaa yksittäistapauksesta jossa nuori isäntä päätti hakata talon ympärillä olleen kuusikon.

On aina paikkaas pitävä usko ollu, että haltia puuta ei passannu hävittää se ties vahinkoo ja hävijöö. Yhrenkii talon ympäril oll ennen ollu kaunis kuusikko. Talon haltija väki rikastu ja voi hyvin, mutt sitte nuor isäntä hakkas kuuset nurin, silloin onnen haltijat läks talon lähetyvilt ja tul sairautta ja talo velkaantu, ja hävin kokonaan niilt omistajilt.

SKS. KRA. Orimattila. Aino Järvinen 1938. 509.H.Järvinen, emäntä, s.1874, Orimattila, Niemenkylä.

Kertoja kertoo ensin että on yleisesti uskottu siihen että haltiapuiden hävittäminen tietää onnettomuutta ja kertoo sitten tämän tarinan nuoresta isännästä. Kertoja ei suoraan mainitse itse muistavansa tätä tarinaa. Tarinan mukaan onnen haltijat lähtivät talon lähetyviltä nuoren isännän hakattua kuuset joissa haltijat ilmeisesti oleilivat. Haltijoiden lähdöstä seurasi sairautta ja velkaa ja lopulta talo hävisi kokonaan omistajiltaan. Uno Harva mainitsee, että palvonnan kohteeksi valitulle puulle uhraamista tuli jatkaa polvesta toiseen (Harva 1948: 307). Tässä tekstissä nuori, luultavasti talon uusi isäntä ei noudata perinnettä vaan toimii oman mielensä tai uuden

yhteiskunnallisen uudistumisen ihanteen mukaan ja hakkaa haltiapuina pidetyt kuuset. Perinteen rikkomisesta seuraa onnettomuutta.

Puun merkitys talon/suvun jatkumona

Yllä olevasta tekstistä näimme että jatkuvuus on tärkeä teema minun aineistossani. Seuraavassa Etelä-Karjalasta lähetetyssä tekstissä kertoja kertoo omakohtaisen muiston Heiki Villen talosta, jonka pihassa kertojan mummon mukaan kasvoi suuri pihlaja. Tuossa pihlajassa katsottiin asuvan kyseisen talon haltian eikä pihlajaa siitä syystä saanut kaataa. Jälleen uusi polvi rikkoo tapaa ja perinnettä kun vanhan isännän kuoltua talon pojat ryhtyivät uudistamaan taloa ja kaatoivat pihlajan pois. Tästä seurasi koko talon häviäminen:

Hakkasiit haltian puun pois.

Eräät näät kun joka talolla olliit oikeen erikoiset haltijan puut kartanolla. Mie muistan mejän kylässä sanottiin Heiki Villeks, niihen kartanolla kasvo oikeen suur pihlaja, ja mein mummo sano aina, että Siin pihlajas assuu Heiki Villen talon haltia, että sitä ei saanut kaataa pois. Siit Heiki Ville, sa vanha ukko, kuoli ja pojat jäivät isännöimää, ne rakensiit talon uuvelle viisii, ja hakkasiit sen pihlajan pois. Mut siit ku alko Heiki Ville talo männä allaa päin, se män niinku lehmän häntä, mikkää ei onnellant, elokkaat kuoliit, viljat ei kasvane ja niin hävis koko talo, pojatkii männiit maailmalle ja missä lienööt.

SKS. KRA. Uusikirkko. Ulla Mannonen 10734. 1939.

Seuraavan paikallistarinakilpailuun Laatokan Karjasta lähetetyn tekstin lopussa korostetaan että kunnioituksessa pihapuita kohtaan ei enää liity varsinaisesti

uskomuksia. Kertoja kuitenkin sanoo että kunnioitus lakkaa jos taloon tulee uusi, sukuun kuulumaton omistaja. Tämän uuden omistajan ajatellaan lähtökohtaisesti heti muutettuaan hakkaavan välinpitämättömästi nuo pihapuut tai kartanopuut.

Käen kukunta puu.

Sellaisen nimityksen on meillä saanut jollakin korkealla mäellä sijaitseva kuivalatvainen petäjä. Kun siinä nähdään kesällä käen usein kukkuvan, ei puuta ole kaadettu vaikka sen latva onkin kuivunut. Niinpä allekirjoittaneen kodin luona mäellä on vanha kelohonka jota ei ole tullut kaadetuksi juuri sen tähden että se on suosittu käen kukunta puu.

Linnunlaulu puu.

Sellainsena meillä on pidetty lähellä pihaa olevaa suurta koivua. Niinpä kun meillä täällä laulaa kesäisin satakieli, on sen laulupuuna usein suosittu juuri iso koivu. Samoin pipponenkin – käkikin siinä kukahtelee. Siitä syystä lienee jokin erikoispuu saanut nimityksen: linnunlaulupu.

Kunnioitus pihapuita ja kartanopuita kohtaan on meillä muutoin melkoisesti säilynyt ja näyttää säilyvän nuoremmallakin polvella huolimatta siitä vaikkei niihin enää liitykkään uskomuksia. Ja kuten sanottu säilyy tämä kunnioitus mikäli talo pysyy suvulla. Mutta jos taloon tulee uusi omistaja, kaataa se näitä kartanopuitakin mistään piittaamatta.

SKS. KRA. Sortavala. PK29. Matti Moilanen 5350. 1938.

Selitysten mukaan siis puun kaatoi joku uusi, joko uusi yleensä nuori isäntä omasta suvusta tai aivan uusi omistaja, jolloin puun ja talon kohtalonyhteys ilmenee hyvin selvästi.

Puun ja talon yhteys

Talossa olevan pihan puulla ja talolla uskotaan olevan kohtalonyhteys kuten seuraavassa paikallistarinakilpailuun Satakunnasta lähetetyssä tekstissä käy ilmi:

Iso Honka Hongon talon maalla on suuri kuiva petäjä. Se on suurin puu luultavasti, mitä Vilppulassa on. Sitä ei kuulema saa kaataa taikka jos se kaadetaan, aiheutuu siitä Hongon talon häviö. Hongon isännän sanonta-tapana onkin, että ennen Honka kaatuu kuin honka. Mitään uhria ei kertoja kuitenkaan ole kuullut puulle annettavan.

SKS. KRA. Vilppula. PK 8. Nieminen, Lauri 1559. v. 1938. < Nieminen, Hilda. synt. v. 1875. Vilppula.

Talo kaatuu jos sen pihapuuksi nimetty mänty kaadetaan. Kuten kertoja ilmaisee, ennemmin kaatuu isäntä Honka itse kuin talon honka. Tämä kertoo puun suuresta merkityksestä talolle ja myös isännän roolista talon huolehtijana. Talon pihassa yksittäisenä kookkaana puuna kasvaessaan männyn on hyvin voinut ajatella olevan talon elinvoimaisuuden vastine ja tässä tarinassa männyn mainitaan vielä olleen suurin mitä kylästä löytyi. Mänty on siis tavallaan myös ”koko kylän mänty” jolloin talon isännällä on ollut sitä suurempi syy suojella puuta.

Edellisessä tekstissä kertoja ei ole kuullut puulle uhraamisesta kun taas seuraavassa myös paikallistarinakilpailun tekstissä Kainuusta kerrotaan yksityiskohtaisesti puulle uhraamisesta:

Uhripuuta on ollut ennen vanhaan joka talossa, sitä ei ole saanut hakata eikä vioittaa millään tavalla. Sille on varhaisempina aikoina uhrattu vuoden tuloista ja yleensä kaikista tuloista osa. Vielä noin 70v. sitten tiedettiin Kaj.maaseurakunnassa eräässä talossa olleen tavan, että kun lehmä poiki vietiin osa sen maidosta uhripuulle. Puun hyvinvoinnista on riippunut talon hyvinvointi. Toisinaan on se puu kuivunut isännän kuoltia. Uhripuuna on voinut olla mikä puu hyvänsä.

SKS. KRA. Kuhmo. PK46. Tyyne Kyllönen 8259. 1938. Riikka Mähönen, emäntä, s. 1881 Kajaanissa.

Minun aineistossani puulle on uhrattu kaikista vuoden tuloista osa tai esimerkiksi lehmän poikiessa on lehmän maidosta viety osa uhripuulle. Yllä olevassa tekstissä ei mainita miksi puulle uhrataan eikä kerrota viedääkö uhrit puussa asuvalle haltialle. Tuloista osan vieminen puulle kuitenkin viittaisi haltiauskoon, koska haltioille katsottiin kuuluvan osa maan tuotosta. Puun heitteillejätöstä kertoja ei mainitse seurauksia mutta hän toteaa puun hyvinvoinnista riippuvan talon hyvinvoinnin. Hän myös kertoo kuinka talon isännän kuolemista saattaa seurata puun kuivuminen. Kohtalonyhteys puun ja talon tai ihmisen välillä on siis molemminpuolista.

Seuraavassa Laatokan Karjalasta olevassa tekstissä kerrotaan myös puulle uhraamisesta.

Puun palvelus.

Sillä aikaa kun isäntä on paimenessa, menee emäntä rokkavadin keralla kartanoa lähinnä olevan puun juurelle, käy polvilleen ja lukee kolme lukua, nimittäin Isämeidän, uskontunnustuksen ja Herrantunnustuksen. Sen jälkeen panee hän kolme piirasmurua ja tiputtaa rokkaa puun juurelle. Sitten palaa hän tupa-askareilleen.

SKS. KRA. Ruskeala. Lönnbohm, A. 1193 1894.

Tässä tekstissä kertoja kuvaa rituaalin jonka talon emäntä toimittaa läheisen puun juurella. Tekstissä näkyy hyvin perinteen eri kerrostumia eli kristinuskosta lähtöisin olevien lukujen lukeminen puulle, jotka kuitenkin toimivat tavallaan loitsuina ennemmin kuin varsinaisina rukouksina jumalalle, ja samaan aikaan ruuan jättäminen puun juurelle.

Seuraava teksti on lähetetty Kalevalan riemuvuoden keräyskilpailuun Etelä-Savosta.

Kertoja kuvaa ensin yleisesti uskomuksia muutaman talon pihassa kasvaneesta kuusesta ja kertoo sitten yksittäisen tarinan kuusen oksien karsimisen seurauksista.

Uhripuu.

Paikkakunnalla tiedetään vieläkin kasvavan muutamien talojen pihossa suuria kuusia.

Nämä kuuset ovat niin sanottuja uhripuita. Ja vanhemmat ihmiset uskovat aivan yleisesti, että jos semmoinen kuusi talon pihasta kaatuu, kaatuu myöskin talon vanhin silloin. Senvuoksi ei kukaan näitä puita uskalla pihastaan kaataa eikä antaa

muidenkaan sitä tehdä. Eräs vauraan talon isäntä eräällä pitäjämme kolkalla oli mennyt karsimaan peltonsa keskellä kasvaneen tämmöisen suuren uhrinäreen oksia.

Mutta kun yö tuli, niin unikakkijas sanoi unissaan hänelle, että olisitpas vähä enemmän niitä oksia rassailnut, niin olisi omakin pääsi ollut hiuskarvan varassa. Tämän koommin ei uhrinäreeseen ole uskallettu koskea.

SKS. KRA. Savonranta. Pesonen, Onni. KRK 84:24 < sama, s.1912.

Kuusten mainitaan olevan uhripuita, tosin uhraamiskäytännöistä kertoja ei kerro.

Kuusen kaatumisesta uskottiin seuraavan myös talon vanhimman kaatuminen. Kertoja

toteaa vanhempien ihmisten olevan niitä jotka yleisesti uskovat tähän kuusen kaatumiseen liittyvään seuraukseen. Kuusia ei saanut tämän uskomuksen vuoksi kukaan kaataa. Kertoja jatkaa muistelemalla tapausta jossa rikkaan talon isäntä karsi eli poisti oksia oman peltonsa keskeltä. Yöllä hän näki unen jossa häntä uhkailtiin oman pään menetyksellä jos hän vielä koskisi kuuseen. Näin estettiin jatkossa kenenkään koskemasta kuusiin.

Unien näkeminen on enteiden ohella keskeinen osa kansanuskoa(Virtanen 1988: 242). Tässä tekstissä on nähtävissä suora asukkaan ja puun kohtalonyhteys. Puun osat yhdistetään ihmisen osiin eli oksien karsiminen oli koitua karsijan oman pään kohtaloksi.

5.2 Puun merkitykset yksilölle

Muistopuu

Laatokan Karjalasta paikallistarinakilpailun kautta lähetetyssä tekstissä kertoja ei muista puita pidetyn pyhinä vaan puhuu istutetuista kartanopuista jotka kasvoivat lähes jokaisen talon pihassa jos talo oli säilynyt suvulla. Tämä puu toimi muistopuuna, jota ei koskaan kaadettu.

Pyhät puut.

Meillä ei tunnu olevan muistoja siitä että joitakin puita olisi pidetty n.s. pyhinä. Sen sijaan kartano puu on ollut kartanoiden s.o.huoneiden lähetyvillä melkein jokaisessa talon pihassa jos talo on säilynyt samalla suvulla. Kartano puu tahi puut istutettiin hyvin useon ennen. Ainakin yksi puu talon läheisyyteen istutettiin jota vaalittiin ja

kasvatettiin muistopuuna. Eikä sitä kaadettu koskaan. Istutus tehtiin silloin kun talo rakennettiin. Eräs hiljattain kuollut talon vanha isäntä 85 vuotinen ukko istutti aikoinaan kuusen kartano puuksi; silloin kun hän paikalle talon rakenti. Kun se kasvoi kaksihaaraisena tyvestä alkaen ja ovat nyt kuuset hyvin isot ja komeat. Korkeitten propsihintojen vallitessa tarjottiin ukolle 1000 mk.kuusista, mutta ukko vain hymyili. Sanoi: eihän hän istuttamaansa kartanopuuta tahi pihapuuta ollenkaan myy.

SKS. KRA. Sortavala. PK 29. Matti Moilanen 5348. 1938.

Kertoja kertoo sekä yleisesti alueen kartanopuu tavasta sekä yksittäisestä muistosta kartanopuuna olleeseen kuuseen liittyen. Tässä tarinassa talon isäntä oli itse istuttanut puun silloin kun rakensi talon. Puu on muisto eli tässä tapauksessa se on kuin yhtä talon kanssa. Isäntä ei suostu myymään kuusia vaikka hän ilmeisesti olisi saanut niistä hyvin rahaa.

Puu voi olla muisto jostakin tapahtumasta, kuten eräässä Pohjois-Pohjanmaalta lähetetyssä tekstissä, otsikkona ”Pyhät puut”, jossa kerrotaan pihalla, lähellä kartanoa olevista puista, jotka olivat ”oikein vanhoja suuria puita [joita] koko kylä ihaili” ja jotka ”usein istutettiin rippikoulun tai Ameerikan lähdön muistoksi.” Kertoja mainitsee puiden olleen saman talon väen. Hän kertoo myös koko kylän ihailleen näitä oikein suuria ja vanhoja puita.

Tässä tekstissä kertoja kuvaa yleisesti puuhun liittyvää tapaa. Puun mainitaan jälleen olevan saman talon väen pihalla. Tekstissä kertoja ei kerro puuhun liittyvistä kielloista tai säännöistä eikä suoraan sano puulla ja ihmisellä olevan jonkinlaista yhteyttä.

Rippikoulu on ollut aikuistumiseen liittyvä perinne ja tässä tapauksessa puu voisi olla

uuden alun ja kasvun symboli kun taas Amerikkaan lähtevälle henkilölle istutettu puu voisi olla kotiin jääville konkreettinen muisto tästä henkilöstä.

Vienasta ja Pohjois-Karjalasta lähetetyissä teksteissä kertojat kertovat tällaisesta tapauksesta jossa puu ja sen osat ilmentävät konkreettisesti jotain henkilöä ja toimivat muistona hänelle.

Usmanalla ja Paanajärvellä on tapana että kuin nuori miniä ensikertaa tuodaan niitylle, niin heinämiehet niityn rannaksessa karsivat ison kuusen latvaa parin sylen verran muka muistoksi miniän ensikertaa niitylle tulemisesta. Kuusen latvaan jätettiin pieni töyhtö. Jos morsiamella ovat elossa vanhemmat niin sen merkiksi jätetään tuohon karsikkoon keskelle kaksi oksaa, joista toinen itä- ja toinen länsipuolelle. Jos isä on kuollut niin oksa jätetään vaan länsipuolelle, jos molemmat vanhemmat ovat kuolleet, ei oksia ensinkään jätetä. Morsiamen tulee juotella heinäväkeä kuin karsikon ovat tehneet. Tuommoisia ”karsikoita” näkee useassa kohden Usmanan ja Paanajärven välillä jokea matkustaissa.

SKS. KRA. *Usmana.Paanajärvi.I.Marttini b) 210. 1900.*

Rääkkylän vihtavaaralla on vanha iso koivu.

Toistasataa vuotta sitten kun oli Ruotsin sodan aikana liikkunut sissijoukkoja niin ne oli ampunut erään nuoren miehen niin sen morsian oli sen koivun taimen istuttanut sen ruumiin sydänelän kohdalle. Ja nyt se on iso vanha koivu.

Kesälahdella Humusvaarassa on samoina aikoina samanlainen muistomerkki, iso mänty, jotka seisoo vielä molemmat.

SKS. KRA. Rääkkylä. Mikko Tiilikainen KRK 174:36. 1935.

Ensimmäisessä tekstissä valitaan iso kuusi muistoksi tapahtumasta, joka tässä tekstissä on nuoren miinan ensi kertaa niitylle tuominen. Niityn lähietäältä valitaan kuusi joka toimii karsikkopuuna. Karsikkopuita on tehty jonkin tapahtuman muistoksi tai paikan merkitsemiseksi (Kovalainen & Seppo 1998: 98). Tässä tarinassa kertojan mukaan kuusesta karsitaan oksia siten että kuuseen jätetään keskelle kaksi oksaa jos morsiamen molemmat vanhemmat ovat elossa. Toinen oksista karsitaan jos toinen vanhemmista on kuollut. Molemmat oksat karsitaan kuusesta jos kumpikaan morsiamen vanhemmista ei ole enää elossa. Kuusen oksat ja niiden karsiminen symboloivat morsiamen statusta ja tietoa hänen sukunsa tilasta.

Toinen teksti on lähetetty Kalevalan riemuvuoden keräyskilpailuun. Tässä tekstissä kertoja kuvailee kauan sitten Ruotsin sodan aikana käynnyttä tapahtumaa jossa nuori mies oli ammuttu. Miehen morsian oli istuttanut tämän sydämen kohdalle koivun taimen joka kertojan mukaan on nyt iso ja vanha. Hän mainitsee myös isosta männystä jolla on kenties samanlainen syntytarina. Morsian istutti koivun taimen miehen sydämen kohdalle heidän yhteisen rakkautensa merkiksi ja ehkä merkiksi elämän jatkuvuudesta, ikuisesta elämästä jota sydämen voi katsoa edustavan. Koivu on tässä tarinassa konkreettinen, maan päällä oleva muisto eläneestä henkilöstä joka on siirtynyt tuonpuoleiseen.

Puu on valittu tai kasvatettu muistoksi elämänkulun eri vaiheissa. Elämän loppuessa puu ja siihen jätetyt merkit muistuttavat tuonpuoleiseen siirtyneestä henkilöstä. Elämän

alkaessa maan päällä puu istutetaan tai valitaan kasvamaan lapsen kanssa, kuten tämän Keski-Suomesta lähetetyn tekstin kertoja kertoo.

Ja kuusi kaikkein pyhin oli sillä riihen takana oli karsikko kuusia joihin jätettiin merkit joka kerta kun talon väkeä kuoli.

Jos talossa syntyi ensimmäinen esikoinen niin sille istutettiin tai nimitettiin puu, pojalle kuusi, tytölle taas koivu tai pihlaja ja ne saivat sitte kilvassa kasvaa.

SKS. KRA. Viitasaari, Huopana. Lauri Laurila 984d). 1938.

Nimikkopuu

Kuten ylläolevasta lainauksesta käy ilmi, puu on voinut olla ihmisen elämässä merkittävänä osana jo aivan syntymästä asti kun jokin puu nimitetään hänelle.

Seuraavassa Keski-Suomesta lähetetystä tekstissä kertoja kertoo tätinsä nimikkopuusta.

Nimikkopuita on omistettu eri henkilöille. Niinpä tädilläni Emilia Hirvisellä s.1853 oli kotinsa pihassa nimikkopihlaja. Se oli hänen nuoruudessaan itsensä istuttama ja kasvoi suureksi ja monihaaraiseksi. Tädin käytyä kesällä 1936 syntymäkodissaan, syleili hän pihlajaansa ja puheli: ”Pian me tästä molemmat jo kaadutaan.” Seuraavana kevänä myrskytuuli kaatoikin pihlajan ja pian sen jälkeen tätikin kuoli.

SKS. KRA. Äänekoski. Arvi Hirvinen 387. 1938.

Kertoja kertoo että puita on omistettu eri henkilöille. Sitten hän kertoo yksittäisestä nimikkopuusta, pihlajasta, jonka hänen tätinsä oli itse nuorena istuttanut itselleen nimikkopuuksi. Kertoja kuvaa puun kasvaneen isoksi ja monihaaraiseksi, eli ilmeisesti hyvin elinvoimaiseksi. Yli kahdeksankymmentä vuotiaana kertojan täti oli käynyt

syntymäkodissaan halaamassa pihlajaa ja ennustanut molempien kaatuvan pian. Seuraavan vuoden keväänä ennustus toteutui eli ensin kaatui pihlaja myrskytuulen voimasta ja pian tämän jälkeen kertojan täti. Toinen ei voinut elää ilman toista eli puu ja kertojan täti olivat kohtalonyhteydessä toisiinsa. Tässä tarinassa on myös perinteen katkaisemisesta tapahtuva seuraus eli luonnonilmiö kaataa puun jolloin seuraa onnettomuus tai kuten tässä tapauksessa kuolema.

Puun voidessa huonosti tai kaatuessa seurasi siitä onnettomuutta puun nimikkopuukseen valinneelle tai istuttaneelle ihmiselle, kuten seuraavissa kahdessa Etelä-Karjalasta kerätyssä tekstissä käy ilmi.

Enteitä

Vanhat sannoot, että; puun kun joku istuttaa ja se kasvaa ja mänestyy hyvästi niin sillo sen istuttajan elämä kulkoo ja onnellisesti, mutta, jos puu kituu ja kuoloo, nii ei oo sen istuttajallakaa onnee.

SKS. KRA. Uuusikirkko VI., Ino. Ulla Mannonen 8535. 1938. - J. Westerinen, 45 v.

Nimikko puu,

Ennen oli näät sellainen tapa että toiset istuttiit lapsilleen jo pienenä, kun laps syntyi nimikko puun pihlajan tai koivun tai omena puun; ja jos puu kasvoi hyvästi, nii sillo uskottiin että tuo lapsen elämä on onnellista, mutta jos puu kitui ja kasvoi huonosti silloin uskottiin että tuon lapsen elämä ei tule olemaan onnellista; Wälistä taas morsian ja sulhanen vihiltä tullessaan istuttiit itselleen nimikko puun, tai piirsiit nimmeese

kumpikii eri puuhu, jos sitte kumpasen puu rupeis kitumaan tai kuivui, niin sillan uskottiin että se henkilö myöskin kuolee, tai sairastuu”.

SKS. KRA. *Kuolemäjärvi, Kolkkola. Ulla Mannonen 7409. 1938. -Liisa Lottu, 70v.*

Tilanne voi olla sama myös toisin päin, eli jos ihmiselle sattuu jotain niin siitä seuraa onnettomuutta puulle, kuten seuraavan **Ruotsista**, suomalaisilta siirtolaisalueelta olevan tekstin kertoja kertoo.

Istutuspuu

Poika istutti, Oskari, oman puunsa. Kaksi vuotta aikaa tärväsi Oskari kätensä pahasti. Ja kohta kaksi vankkaa oksaa puusta kuivettui. Ja taas kun istutuspuu kärsii, niin istuttajakin kärsii.

SKS. KRA. *Täräntö. Samuli Paulaharju 31889. 1937. - suutarin emäntä Lea Kalla, 51v. 17.6.32.*

Puun ja ihmisen yhteys

Pyhä pihlaja,

Ennen näät kun kasvoi kartanolla vanha suuri pihlaja, niin vanhat ihmiset pittiit sitä ihan kuin jotain pyhhää puuta, sitä ei saanut vahingoittaa, eikä reppii oksia, eikä kukkasii, sannoit sitä jos vahingoitti, niin itselleenki käi joku vahinko.

SKS. KRA. *Valkeasaari. Ulla Mannonen 9906a. 1938. - Kristiina Reinikainen, 58v.*

Kenen nimikkopuu loistaa, se on onnellinen.

SKS. KRA. Polvijärvi. U.Holmberg 517. 1909 <Kuikkalan vanha emäntä, 80v.

Nämä Inkeristä ja Pohjois-Karjalasta kerätyt tekstit edustavat hyvin ajatusta ihmisen ja puun yhteydestä. Ensimmäisessä tekstissä kertoja kertoo vanhojen ihmisten pitäneen aikoinaan kartanon vanhaa suurta pihlajaa kuin jotain pyhää puuta jota ei saanut vahingoittaa tai itselle käy jokin vahinko. Pyhyys on tässä jotain koskematonta ja pysyväksi nähtyä jonka rikkomisesta seuraa suoraan tekijälle onnettomuus. Pyhiin puihin liittyvistä käytännöistä ja säännöistä kertovat tässä ja useassa muussa aineistoni tekstissä vanhat ihmiset ja heidän kuvataan usein olevan niitä jotka varoittavat näiden sääntöjen rikkomisen seurauksista.

Toisessa tekstissä lyhyesti todetaan että se ihminen on onnellinen jonka nimikkopuu loistaa. Puu nähdään nimenomaan nimikkopuihin liittyvissä kertomuksissa osana pihapiiriä ja taloa, nimikkohenkilönsä puuna osana sukua. Nimikkopuulle ei mainita uhrattavan mitään.

Näissä, kuten useassa aineistoni tekstissä, puihin ja erityisesti nimikkopuihin liittyy elinvoima. Nimikkopuun elinvoimalla katsotaan olevan suora vaikutus puun valinneeseen ihmiseen. Tämän uskomuksen taustalla voi olla pyrkimys päästä osalliseksi elämänvoimasta, kuten Sarmela toteaa. Puussa näkyy hyvin luonnon kasvuvoima jota maata viljelevät ihmiset ovat tarvinneet (Sarmela 1994: 48).

Nimikkopuu ja yleisesti pihapuut sekä ihminen ovat tällöin osa samaa elämänvoimaa joka muodostaa maailman elolliset olennot.

5.3 Pyhän puun eri merkitykset

Monesta aineistoni tekstistä tulkitsin että perinteen katkaisemiseen liittyy ehkä pelko muutoksesta. Pelko uudesta ajasta, yleisesti siirtymävaiheesta kun vanhat uskomukset eivät enää ole niin eläviä ja tarinoiden keruuajana tapahtuneista suurista muutoksista yhteiskunnassa. Nuoret eivät enää kunnioita vanhoja perinteitä ja pyhänä pidetty puu kaadetaan sekä konkreettisesti että symbolisesti lopettamaan vanha aika. Kaiken onnettomuuden enteily voi symboloida muutoksen pelkoa. Toisaalta puihin liittyvien tapojen jatkuvuuden ylläpitäminen voi kertoa myös tietynlaisesta pysyvyyden ja ikuisuuden ilmentymästä jota puu edustaa ja jota halutaan talolle ja sen väelle.

Aineistossani puista puhuttiin monin eri nimityksin ja niille annettiin erilaisia merkityksiä. Puun kerrotaan olevan teksteissä pyhä puu, pihapuu, suojelupuun, haltiapuu, nimikkopuu, muistopuu, elättipuu, istutuspuu, kartanopuu, käenkukuntapuu, linnunlaulupuu, kotipuu, pitämyspuu, uhripuu, karsikkopuu, syntymäkodin puu ja kasvattipuu. Puuta kuvataan teksteissä suureksi, isoksi, vankaksi, paksuksi, komeaksi, vanhaksi, latvasta karsituksi, suurikasvuiseksi, kuivaksi, kuivalatvaiseksi, nelihaaraiseksi, monihaaraiseksi ja kauniiksi.

Puuta suojellaan ja puu suojelee tai varjelee esimerkiksi luonnonilmiöiltä. Puuta palvellaan, arvostetaan ja kunnioitetaan. Puulle uhrataan. Talon pihalta tai läheisyydestä on valittu tai on itse kasvatettu puu joka on nimitetty jollekin henkilölle. Samoin puu toimii muistona jostain tapahtumasta tai henkilöstä jolloin puita on saatettu karsia eli oksia on poistettu.

Puulajeista mainitaan teksteissä pihlaja, koivu, kuusi, petäjä eli mänty, tuomi, omenapuu, tammi, kataja ja raita.

Pihlajasta puhutaan yhdessätoista tekstissä, joista neljä on Keski-Suomesta, kolme Etelä-Karjalasta, kaksi Varsinais-Suomesta, yksi Etelä-Savosta ja yksi Inkeristä. Keski-Suomessa pihlajaa kuvataan nimikkopuuksi, uhripuuksi ja pyhäksi puuksi, Etelä-Karjalassa nimikkopuuksi, pitämyspuuksi ja haltiapuuksi, Varsinais-Suomessa pyhäksi puuksi ja suoelijaksi, Etelä-Savossa ja Inkerissä pyhäksi puuksi.

Koivusta kerrotaan kymmenessä tekstissä. Kolme teksteistä on Pohjois-Karjalasta, kaksi on sekä Laatokan Karjalasta ja Keski-Suomesta, yksi teksti on Etelä-Pohjanmaalta, Etelä-Karjalasta ja Pohjois-Savosta. Pohjois-Karjalassa koivu on nimikkopuu, muistopuu ja pitämyspuu. Laatokan Karjalassa koivu on linnunlaulupuu ja kartanopuu, Keski-Suomessa pyhitetty uhripuu ja nimikkopuu. Etelä-Pohjanmaalla ja Etelä-Karjalassa koivun kerrotaan olevan nimikkopuu, Pohjois-Savossa elättipuu ja pitämyspuu. Koivua on arvostettu sen monikäyttöisyyden vuoksi. Koivun tuohta käytettiin moneen tarkoitukseen, koivun mahlaa juotiin ja sen oksista tehtiin luutia ja saunavihtoja. (Relve 2002: 31–34)

Kuusesta kerrotaan yhdeksässä tekstissä, kahdessa tekstissä Hämeestä ja Keski-Suomesta, yhdessä Pohjois-Karjalasta, Laatokan Karjalasta, Etelä-Savosta, Varsinais-Suomesta ja Vienasta. Hämeessä puhutaan haltiapuusta ja peltokuusesta. Pohjois-Karjalassa puhutaan karsikkopuusta ja nimikkopuusta, Laatokan Karjalassa kartano- ja muistopuusta Keski-Suomessa pyhitetystä uhripuusta, karsikkopuusta sekä nimikkopuusta, Varsinais-Suomessa kotipuusta ja Vienassa karsitusta puusta. Kuusi on ollut tärkeä rakennuspuu ja sitä on Suomen metsäpuista eniten käytetty soitinten tekoon. (Relve 2002: 21–22)

Petäjä eli mänty mainitaan yhdeksässä tekstissä. Kolme tekstiä on Pohjois-Karjalasta. Kaksi tekstiä on Keski-Suomesta ja Laatokan Karjalasta. Pohjois-Karjalassa petäjää pidetään nimikkopuuna, muistopuuna ja karsikkopuuna. Yksi teksti on Pohjois-Pohjanmaalta ja Etelä-Savosta. Keski-Suomen teksteissä toisessa ei ole suoraan nimitetty puuta vaan sen mainitaan kasvavan pihassa, toisessa puhutaan pyhitetystä uhripuusta. Laatokan Karjalassa petäjä on käenkukuntapuu ja syntymäkodin puu. Pohjois-Pohjanmaalta olevassa tekstissä petäjä on pyhä ja Etelä-Savossa mainitaan puun kasvaneen kartanon pihassa. Mänty on Suomen yleisin metsäpuu (Relve 2002: 9) ja sillä on ollut tärkeä merkitys käyttöpuuna, ravintopuuna sekä karsikkopuuna (Relve 2002: 13–15).

Tuomesta tarinoidaan kahdessa tekstissä Keski-Suomesta, jossa tuomi on pyhä uhripuu ja suojelija. Yhdessä tekstissä Etelä-Karjalasta tuomi on pitämyspuu.

Omenapuu on kahdessa Etelä-Karjalasta olevassa tekstissä nimikkopuu.

Tammesta tarinoidaan yhdessä tekstissä Etelä-Karjalasta jossa tammen mainitaan olevan ”ikkuinen” ja siinä asuu kylän haltia. Suomen Kansan Vanhoista runoissa tammi esiintyy useissa eri runoissa ja sillä on merkittävä osa useissa kansaneepoksissa kuten Kalevalassa, jossa tammi jättiläispuuna uhkaa varjostaa auringon ja sille on löydettävä kaataja. Tammi on myös useiden kansojen uskomuksissa ukkosenjumalan puu (Relve 2002: 89)

Katajan kerrotaan Varsinais-Suomesta olevassa tekstissä olevan suojelija ja tuottavan menestystä. Kataja oli kestävä käyttöpuu ja sen marjoja käytettiin ruuanvalmistuksessa ja rohtona. (Relve 2002: 58) Katajan on katsottu suojelevan taudeilta ja muilta

onnettomuuksilta. Se kasvaa hitaasti ja paikoissa joihin mikään muu puu ei kykene juurtumaan (Relve 2002: 59–60).

Raita on Pohjois-Karjalasta olevassa tekstissä pitämyspuu.

Kahdeksassa tekstissä ei mainita puulajia. Pohjois-Karjalasta on kolme tekstiä, Keski-Suomesta, Satakunnasta, Pohjois-Pohjanmaalta, Laatokan Karjalasta ja Kainuusta on yksi teksti. Pohjois-Karjalan teksteissä puu on nimikkopuu ja palveltava puu. Pohjois-Pohjanmaalla puuta kuvataan pihapuuksi, kartanopuuksi ja muistopuuksi, Keski-Suomessa peltoa suojelevaksi pellon kasvuun vaikuttavaksi peltopuuksi. Satakunnan tekstissä puu on nimikkopuu ja istutuspuu, Laatokan Karjalan tekstissä puhutaan pihapuusta. Kainuusta olevassa tekstissä puun kerrotaan olevan uhripuu.

6. Yhteenveto, loppupäätelmät ja jatkotutkimuksen mahdollisuudet

Edellisen luvun lopussa vastasin ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni eli miten puista aineistossa puhutaan. Puista puhuttiin hyvin monin tavoin, tiivistäen voisin todeta että pyhäksi nimetty puu on jollain tavalla poikkeava tai huomattava. Tämä näkyy ehkä selkeimmin pihlajan kohdalla, pihlaja kun on hyvin poikkeava puu jossa kasvaa punaisia marjoja eri aikaan kuin muissa marjoja tuottavissa kasveissa. Eri alueilla ei ole huomattavaa eroa siitä miten puusta puhutaan ja mihin tarkoituksiin sitä on käytetty.

Toiseen kysymykseeni, eli miten pyhyys määritellään, aineiston teksteissä vastauksen voisi tiivistää seuraavaan lauseeseen: pyhä puu on positiivinen kasvuvoiman arvo. Tämä merkitys on sekä talon pihassa kasvavalla puulla tai yksittäiselle ihmiselle nimetyllä nimikkopuulla. Talon pihassa olevaan puuhun kohdistuvaan käyttäytymiseen liittyy erilaisia sääntöjä ja siihen kohdistuu suurta kunnioitusta. Jos puu kaatuu, merkitsee se

useissa tapauksissa myös talon kaatumista. Pihassa olevaa puuta suojeleaan tästä syystä ja joissain tapauksissa puulla itsellään on myös suojeleva tehtävä. Useimmiten tehtävänä on luonnonvoimilta suojaaminen. Ihmisen omana nimikkopuuna puu ilmentää myös rajoja, ihmisen sisäisen ja ulkoisen rajoja. Se mitä tapahtuu puulle, katsotaan tapahtuvan myös ihmiselle. Puu on myös konkreettinen muisto erilaisista tapahtumista.

Pyhä puu on sekä yhteisölle että yksilölle kasvuvoima sekä elinvoiman ilmentäjä. Talon ja puun ja haltioiden yhteyteen liittyy jatkuvuus. Puu on osa yhteisöä, taloa tai kokonaista kylää ja se on jollain tavalla niiden symboli: jos puu voi hyvin on talo tai kyläkin voiva hyvin. Puuta on tästä syystä kohdeltava hyvin ja sen kanssakäymiseen liittyy tietyt säännöt ja rajoitukset. Sama pätee nimikkopuuhun. Puussa on jotain pysyvää ja muuttumatonta. Ne pysyvät paikallaan, luovat jatkuvasti uutta elämää ja kuolevat hitaasti. (Rival 1998:22)

Nimikkopuulla on merkittävä osa ihmisen eri elämänvaiheissa. Lapselle nimitetään tai istutetaan hänen synnyttyään puu, joka kasvaa samaan tahtiin ja jolla on tällöin erityinen merkitys ihmiselle. Tästä todellisuudessa pois lähdettäessä nimikkopuu on muisto perheelle lähteneestä. Puu voi kuvata ihmisen elämän kiertokulkua. Puu elää huomattavasti pidempään kuin ihminen jolloin se on voitu nähdä myös kuvaavan kuoleman jälkeistä, ihmisen hengen kiertokulkua.

Oma aineistoni koostuu hyvin monenlaisista teksteistä monen eri kertojan kertomana. 40 tekstistä kahdeksan on lähetetty arkistoon keruukilpailun kautta, loput niiden ulkopuolella. Tekstien kerääjistä suurin osa on oletettavasti tavallisia kansanihmisiä. Tekstien kerääjissä on enemmän miehiä, kertojissa naisia ja miehiä on lähes yhtä paljon.

Aineisto on kerätty suurimmaksi osaksi 1930-luvulla. Vaikka suurin osa tekstien kertojista muistelee jo mennyttä perinnettä, mainitaan joissakin teksteissä että edelleen tiedetään mainitun puun ainakin seisovan paikallaan. Tämä on kertojan valitsema osa tarinaa tai päätös tarinalle joka linkittää kerrotun asian kerrontahetkeen. Osa teksteistä on enemmän tarinan omaisia, etenkin jos ne löytyvät kansanuskokortistosta.

Teksteistä saa hyvän käsityksen pyhiin puihin, nimikkopuihin ja uhripuihin liittyvästä perinteestä Suomessa. Kertojien kerronnasta ja lukemastani aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta tulkitsen että perinne on ollut hyvin tärkeä ja keskeinen osa suomalaisten elämää hyvin pitkän aikaa. Vaikka Suomen kirkon määrättiin jo 1229 ottamaan haltuunsa pakanallisiin jumalanpalveluksiin käytetyt lehdot ja pyhätöt (Kovalainen ja Seppo 1998: 41), niin perinne ja etenkin pihapuihin liittyvät käytännöt säilyivät aina 1800-luvulle saakka. Yhteiskunta ja ihmisten elämä on muuttunut paljon ja muuttuu koko ajan ja suhde metsään ja puihin on myös muuttunut. Nyt pyhä puu ei ole vainajan muistopuu, talon tai kokonaisen kylän elinvoiman symboli, kuten aineistoni tekstien kertojat kuvaavat.

Nykypäivänä pyhästä puusta välitetään tietoa esimerkiksi Taivaannaula ry:n toimesta ja korostetaan että pyhät paikat ovat tärkeä osa suomalaista kulttuuriperinnettä ja mielenmaisemaa. Oman tutkimukseni kirjoittamalla ja siitä puhumalla osallistun tähän mielestäni tärkeään työhön jolla on merkitystä paitsi kulttuurihistoriallisesti myös ympäristön ja henkisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Puihin liitetyn kohtalonyhteyden voi ymmärtää myös niin että olemme yhteydessä puihin ja kaikkeen olevaiseen ja tällöin puun hyvinvointi vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin ja toisin päin. Kaikki muuttuu ja se on osa luonnon kiertokulkua ja elämää yleensä ja jo mennyt perinne voi ulkoisesti

olla muuttanut muotoaan mutta ei ole kadonnut. Pyhiin puihin liittyvään perinteeseen tutustumalla ihminen voi saada yhteyden siihen osaan itsessään mikä on hiljentynyt.

Olen tässä etnologian pro gradu-tutkielmassani kerännyt Kansanrunousarkistosta aineiston pyhiin puihin ja uhripuihin keskittyvästä kahdesta kortistosta, joista muodostin suppeamman, 40 tekstiä sisältävän aineistokorpuksen. Luin tekstit monta kertaa läpi ja analysoin niitä tukenani aiheesta lukemani kirjallisuus ja opintojeni aikana oppimani ja omaksumani käytännölliset ja teoreettiset menetelmät. Olen tutkimusprosessin aikana oppinut aineiston keräämiseen ja sen analysoimiseen liittyviä käytännön puolia ja ymmärtänyt että tutkimusprosessi sisältää useita eri vaiheita.

Omalla kohdallani prosessi on kestänyt yhdeksän kuukautta sisältäen tiiviitä kirjoitusjaksoja ja jaksoja jolloin en kirjoittanut pitkään aikaan mitään vaan prosessoin oppimaani. Olen tarkastellut tutkijan rooliani ja etsinyt paikkaani humanistisessa, hermeneuttisessa tutkimusperinteessä ja löytänyt perinteen avulla oman tapani olla ja toimia tutkijana. Olen ymmärtänyt graduni ja itseni tutkimuksen osaksi ja jatkumoksi sekä välittäjäksi. Oman tutkimukseni kautta toiset tutkijat voivat oppia tutkimusprosessista ja sen eri vaiheista.

Keräsin tietoa valitsemastani aiheesta ja laajensin käsitystäni siitä. Lähtökohta tutkimukselleni oli kiinnostus siihen miksi puu on pyhä ja tiedostan että tämä kysymys on vaikuttanut siihen miten olen lukenut ja käsitellyt aineistoani. Jossain kohtaa koin pienen pettymyksen kun koin että en tässä tutkimuksessa valitsemastani aineistosta käsin voi keskittyä niin paljon tähän kysymykseen, enkä siten tuoda sitä analyysistä tekemiini päätelmiin. Ymmärsin sitten että tämä kuuluu etenkin aineistolähtöiseen

tutkimukseen, jossa omalla kohdallani lopulliset tutkimuskysymykset muodostuivat aineiston lukemisen ja analysoinnin myötä. Päätin kuitenkin liittää kysymyksen ja tutkimuskirjallisuudesta löytämiäni teorioita ja käsityksiä siihen liittyen tutkimuksen teoriaosioon.

Jatkossa voisin jatkaa aiheen tutkimista ja minulla on jo mielessä muutamia mahdollisia näkökulmia. Minua kiinnostaa esimerkiksi maailmanpuumyytin ja ihmisen sisäisen kokemusmaailman ja muuntuneiden tajunnantilojen yhteys, joita Irma Korte on tutkinut. Toinen mahdollisuus on jatkaa pyhiin puihin ja ylipäätään kansanperinteen elävöittämiseen liittyvää tutkimusta tänä päivänä tutustumalla esimerkiksi Taivaanannaula ry:n toimintaan. Voisin myös haastatella ihmisiä heidän suhteestaan puihin ja selvittää minkälaisia merkityksiä ja käytäntöjä esimerkiksi pihalla oleviin puihin ja kasveihin liitetään. Minua kiinnostaisi myös parantamisen aspekti liitettynä pyhiksi nimettyihin puihin ja muihin kasveihin ja mikä on tällaisen kasvin rooli yhteisön ja yksilön elämässä. Kaikkia näitä aiheita voisi laajentaa myös maailmanlaajuisesti vertailevaksi tutkimukseksi ja tutustua eri maiden ja kulttuurien perinteisiin, käytäntöihin ja käsityksiin.

Pääsin tämän tutkimuksen myötä aineistoni kertojien kertomien sanojen kautta aikaan jolloin pyhät puut olivat osa ihmisten elämää. Tällaisella pihapuulla tai nimikkopuulla ja ihmisellä oli kohtalonyhteys, ja puuhun suhtauduttiin ehkä peläten mutta myös kunnioittaen. Kun seisoin juhannuksena kotipihallani tammelle osoitetussa seremoniassa piirissä laulamassa muiden puun ympärille kokoontuneiden ihmisten kanssa koin jotain samankaltaista jota voin kuvitella ihmisten tunteneen uhripuiden ja pyhien puiden luona. Tunsin että loimme yhteyden toisiimme ja tammeen sekä

esivanhempiiimme kerääntymällä piiriksi ja jakamalla tammen kanssa ateriamme. Siinä hetkessä ei ollut erillisyyttä tai aikaa.

Se nuori tammi tulee luultavasti seisomaan siinä samassa paikassa pitkään sen jälkeen kun me kaikki piirissä olijat olemme fyysisesti siirtyneet muualle tästä todellisuudesta.

Vuosien päästä jokin muu piiri ihmisiä saattaa kerääntyä saman tammen ympärille ja tuntee sen yhteyden ja jatkumon jota me koimme, jolloin mekin olemme siinä hetkessä jälleen läsnä. Tavoitin alati tapahtuvan muutoksen ytimeistä pysyvyyden, jatkuvuuden.

Hymyillen kiitin tammea ja ymmärsin että pyhiin puihin liittyvä perinne ei ole kadonnut: se elää kaikissa hiljaisena hyräilyinä ja voimistuu kun yksi tai useampi ihminen herkistyy kuulemaan tuon ikiaikaisen laulun.

7. Lähteet

Aineisto:

Suomen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston perinteen kokoelma (KRA)

Kirjallisuus:

Anttonen, Veikko (1996). Ihmisen ja maan rajat: ”pyhä” kulttuurisena kategoriana.

Helsinki: SKS

Eliade, Mircea (2003). Pyhä ja profaani. Helsinki : Loki-kirjat

Guenat, Satu. Pro gradu. 1995. Folkloristiikka. Helsingin yliopisto.

Harva, Uno (1948). Suomalaisten muinaisusko. Porvoo : WSOY

Helsti, Hilikka (2005). Hedelmällisen tiedon jäljillä – teemakirjoitukset tutkimuksen lähteinä, teoksessa Korkiakangas, Pirjo; Olsson, Pia; Ruotsala, Helena : Polkuja etnologian menetelmiin. Helsinki: Ethnos

Kempainen, Iivar (1967). Haudantakainen elämä : Karjalaisen muinaisuskon ja vertailevan uskontotieteen valossa. Helsinki: Karjalan tutkimusseuran julkaisuja 1

Korte, Irma (2007). Samaanin sampo. Espoo: Nemora

Kovalainen, Ritva; Seppo, Sanni (1997). Puiden kansa. Oulu; [Espoo]: Pohjoinen: Periferia Publications, 1997

Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino

Laurén, Kirsi (2006). Suo- sisulla ja sydämellä: suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä. Helsinki: SKS

Leimu, Pekka(2005). Kyselyt, teoksessa Korkiakangas, Pirjo; Olsson, Pia; Ruotsala, Helena: Polkuja etnologian menetelmiin. Helsinki: Ethnos

- Kantonen, Lea ; Seurujärvi-Kari, Irja: Alkuperäiskansat tämän päivän maailmassa. Helsinki: SKS
- Lönnqvist, Bo (2005). Mitä etnologia on?, teoksessa Korkiakangas, Pirjo; Olsson, Pia; Ruotsala, Helena: Polkuja etnologian menetelmiin. Helsinki: Ethnos
- Pentikäinen, Juha (1995). Saamelaiset : pohjoisen kansan mytologia. Helsinki : SKS
- Pentikäinen, Juha (1994). Metsä suomalaisten maailmankuvassa, teoksessa Laaksonen, Pekka ; Mettomäki, Sirkka-Liisa: Metsä ja metsän viljaa. Helsinki: SKS
- Pulkkinen, Risto (2014). Suomalainen kansanusko: Samaaneista saunatonnttuihin. Helsinki: Gaudeamus
- Relve, Hendrik (2002). Puiden juurilla: Puut ja pensaat luonnossa ja kansanperinteessä. Jyväskylä: Atena
- Rival, Laura (1998). Trees, from Symbols of Life and Regeneration to Political Artefacts, teoksessa Rival, Laura: The social life of trees : anthropological perspectives on tree symbolism. Oxford : Berg
- Sarmela, Matti (1994). Suomen perinneatlas. Helsinki: SKS
- Stark, Laura (1998). Magic, Body and Social Order: The construction of gender through women's private rituals in traditional Finland. Helsinki: SKS
- Stark, Laura (2002). Peasants, pilgrims, and sacred promises: ritual and the supernatural in Orthodox Karelian folk religion. Helsinki: SKS
- Stark, Laura (2006). The magical self: body, society and the supernatural in early modern rural Finland. Helsinki : Academia Scientiarum Fennica
- Stark, Laura (2015). Magic and Witchcraft in their Everyday Context. Childhood Memories from the Nineteenth-century Finnish Countryside, teoksessa ARV Nordic Yearbook of Folklore Volume 70. Uppsala: The Royal Gustavus Adolphus Academy
- Siikala, Anna- Leena (1992). Suomalainen samanismi. Helsinki: SKS
- Siikala, Anna- Leena (2012). Itämerensuomalaisten mytologia. Helsinki: SKS

Suojanen, Päivikki (2005). Mitä folkloristiikka on? teoksessa Korkiakangas, Pirjo; Olsson, Pia; Ruotsala, Helena: Polkuja etnologian menetelmiin. Helsinki: Ethnos

Talve, Ilmar (1990). Suomalainen kansankulttuuri. Helsinki: SKS

Virtanen, Leea (1988). Suomalainen kansanperinne. Helsinki: SKS

Internet:

<http://www.finlit.fi>

<https://fi.wikipedia.org>

<http://www.taivaannaula.org>

<http://www.hiidenkivi-lehti.fi>

